

5

Begrotingen Klimaat en Groene Groei en Klimaatfonds 2026

Begrotingen Klimaat en Groene Groei en Klimaatfonds 2026

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Klimaat en Groene Groei (XXIII) voor het jaar 2026 (36800-XXIII);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Klimaatfonds voor het jaar 2026 (36800-M).**

(Zie vergadering van 10 februari 2026.)

De voorzitter:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is de begroting Klimaat en Groene Groei. Het betreft het antwoord in de eerste termijn van de zijde van het kabinet en de voortzetting.

Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister van Klimaat en Groene Groei, viceminister-president op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De voorzitter:

Ik heet de minister in vak K van harte welkom. Ik geef haar het woord voor de beantwoording. Wellicht kan zij ons meenemen in de wijze waarop zij haar beantwoording heeft gestructureerd.

Minister Hermans:

Voorzitter. Dan zal ik daarmee beginnen in het kader van de orde. Dat ga ik doen langs vijf lijnen, blokjes of mapjes, of niet echt mapjes, want ik heb hier één mapje liggen. Het zijn in ieder geval vijf lijnen. Ik begin met de betaalbaarheid, gevolgd door de verduurzaming van de industrie, netcongestie, kernenergie en tot slot een aantal overige vragen.

De voorzitter:

Ik stel de leden voor om interrupties te doen na ieder afgeerd blokje. Ik zie dat daar volmondig mee wordt ingestemd. Het woord is aan de minister voor haar beantwoording. Gaat uw gang.

Minister Hermans:

Ik zal het aangeven wanneer ik bij het einde van een blokje aanbeland ben.

De voorzitter:

Hogelijk gewaardeerd, nu al.

Minister Hermans:

Dank, voorzitter. Eind vorige maand was ik in de Eemsdelta. Daar opende de koning een nieuwe fabriek van CIRCTEC, een mooie toekomstgerichte onderneming. De fabriek gaat jaarlijks een enorme hoeveelheid oude autobanden omzetten in nieuwe grondstoffen. Dat levert banen op en een enorme CO₂-besparing. Het zijn dit soort projecten — daar zijn er echt nog veel meer van — en regio's, zoals de Eemsdelta, die cruciaal zijn voor onze ambities voor klimaat en groene groei. Bij dit soort projecten is de afstand tussen Den Haag en Groningen of tussen Groningen en Den Haag niet relevant — zeg ik via u, voorzitter, tegen mevrouw Van Oosterhout, die nog niet binnen is. Zij refereerde daaraan in haar maidenspeech, waarmee ik haar wil feliciteren. Dat waren prachtige woorden. Want die afstand is niet relevant, zeker als je kijkt naar de opgave waar we voor staan in de klimaat- en energietransitie. In het hele land vraagt dat inzet, energie en betrokkenheid. En dat gebeurt ook: je ziet in het hele land prachtige voorbeelden van innovatie van ondernemers die een stap vooruitzetten.

Voorzitter. Ik ben het ook eens met mevrouw Van Oosterhout dat die afstand niet relevant is. Ik ken het zelf van vroeger. Ik heb zelf in Friesland gewoond. Danervaarde ik ook dat vrienden dachten dat het naar Friesland langer rijden was dan van mij naar hen. Maar het is even ver, van welke kant je het ook bekijkt. Of beter nog: het is even dichtbij. Dat moet het ook zijn, als je het aan mij vraagt. Beleid moet dichtbij zijn. Daarmee bedoel ik: het moet werken. Daarvoor moet je elkaar spreken en naar elkaar luisteren. Dat geldt altijd, maar zeker voor activiteiten die we in de ondergrond doen, gaswinning in het bijzonder. Daarop kom ik later nog uitgebreider terug.

Eerst nog even naar Groningen, naar CIRCTEC. Want bij CIRCTEC zien we dat de omstandigheden om te kunnen verduurzamen gunstig zijn. Er is op termijn voldoende toegang tot windenergie en waterstof, waardoor belangrijke verduurzamingsstappen nu ook mogelijk zijn. Dat is niet overal zo, dus we moeten hier vanuit de overheid werk van blijven maken en die randvoorwaarden op orde blijven brengen, om Nederland sterker, onafhankelijker en duurzamer te maken.

Daarvoor zijn de komende jaren drie zaken cruciaal. Ten eerste is er stevig en voorspelbaar beleid voor de lange termijn nodig. Ik kan het dan ook niet meer eens zijn met wat de heer Jumelet daarover zei in zijn eerste termijn. Stevig en voorspelbaar beleid is vereist, niet tot 2030 maar tot 2040, zodat investeerders en regio's zekerheid hebben en plannen kunnen maken. En we moeten uitvoeren wat we met elkaar hebben afgesproken. Ten tweede moeten we de uitvoering op orde brengen en de randvoorwaarden verbeteren, zodat we resultaten gaan zien: nieuwe energieinfrastructuur, voldoende duurzame energie en nieuwe banen. Dit kan ook niet zonder in regio's op een goede en effectieve manier samen te werken, zodat we doelen omzetten in concrete projecten. Ten derde is er blijvende aandacht nodig voor de betaalbaarheid en het concurrentievermogen, zodat huishoudens en ondernemingen vooruit kunnen en weten waar ze aan toe zijn.

Voorzitter. Daarmee kom ik bij de vragen die gesteld zijn over betaalbaarheid. Ik begin met een vraag van de heer Kops. Ik weet niet of dit een teken is van de dag, maar die liep net even de zaal uit. Ah, daar is de heer Kops weer! Die

vroeg mij wat ik nou ga doen voor huishoudens en hun energierekening. Ik begrijp goed dat mensen zich blijvend zorgen maken over de hoogte van de energierekening. Als je de stijgende gasprijzen ziet op de groothandelsmarkt en de koude periodes die eraan komen, begrijp ik dat je je afvraagt: wat doet dit en wat betekent dit voor mijn energierekening? Dit is voor het kabinet dus ook een blijvend aandachtspunt. Energie moet niet alleen beschikbaar zijn; ze moet ook betaalbaar zijn en blijven voor iedereen. Niet om dit vraagstuk te bagatelliseren, maar wel om even de cijfers en de situatie feitelijk neer te zetten, zeg ik: op dit moment liggen de gastarieven voor een eenjarig vast contract 11% lager ten opzichte van vorig jaar januari en 3% lager ten opzichte van afgelopen december.

Maar nogmaals, dat ontslaat ons niet van de plicht hier continu aandacht voor te hebben en de inzet die dit kabinet op meerdere fronten pleegt door te blijven zetten, door huishoudens te steunen voor wie de energierekening een probleem is. Daarvoor heeft dit kabinet de energiebelasting structureel verlaagd met 100 miljoen euro per jaar vanaf 2026. Er is hulp en er zijn financiële middelen beschikbaar om woningen beter te isoleren en het energiegebruik daardoor te verminderen. Dat is natuurlijk uiteindelijk, op de lange termijn, structureel de beste manier om de energierekening naar beneden te brengen. Specifiek voor mensen die hun rekening niet kunnen betalen, wordt er dit jaar 30 miljoen euro extra uitgekeerd aan gemeenten, die hiermee huishoudens in energiearmoede aanvullend kunnen ondersteunen. Tot slot wordt er door de collega's op het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid keihard gewerkt aan de realisatie van het publieke energiefonds, met als inzet om dat deze winter gereed te hebben.

Voorzitter. We hebben ook een aantal subsidieregelingen waarmee we mensen helpen en waarmee we de drempel verlagen om een verduurzamingsmaatregel te nemen. Een daarvan is de Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen. De heer Flach en de heer Klos hebben daar vragen over gesteld.

De heer Klos vroeg het volgende. Er staat nu geld gereserveerd op de begroting voor de ISDE-regeling — die is gericht op het subsidiëren van onder andere warmtepompen — maar zouden we dat geld eigenlijk niet moeten gebruiken om de Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen nog een impuls te geven? De heer Flach merkte namelijk terecht op dat het aanvullende budget van 20 miljoen euro dat het kabinet in december beschikbaar heeft gesteld, heel snel op was; sterker nog, dat was overtekend. Dit is een hele begrijpelijke vraag, want ik onderschrijf met de heer Klos en de heer Flach het belang van de opschaling van collectieve warmte en de essentiële rol die woningcorporaties en andere verhuurders spelen om dit te ondersteunen. Ik zei al: we zagen de enorme belangstelling voor die regeling eind vorig jaar. Wellicht hing die samen met de behandeling van de Wet collectieve warmte in de Eerste Kamer. Het is goed dat die wet nu eindelijk door beide Kamers behandeld en aangenomen is. Daarmee staat het fundament voor hoe we dit gaan organiseren. Nu moeten we het ook voor elkaar krijgen. Daar kan die regeling aan bijdragen. Ik snap dus heel erg de vraag en het verzoek. Tegelijk zeg ik: ik zou dit heel graag aan mijn opvolger, of aan een volgend kabinet over willen laten, omdat dat dan mee kan lopen in de reguliere besluitvorming die plaatsvindt over de manier waarop je de middelen uit het Klimaatfonds besteedt, zodat we ook het advies kunnen afwachten

dat TNO en PBL altijd geven op de voorstellen die vanuit de ministeries worden gedaan voor het besteden van de Klimaatfondsmiddelen en zodat we dat ook op een zo efficiënt en doelmatig mogelijke manier doen. Maar nogmaals, ik onderschrijf het belang en ik zie ook dat het nodig is om die duurzame warmte te blijven aanjagen en stimuleren.

Voorzitter. Nu we het hebben over de gebouwde omgeving, kom ik even bij een vraag van de heer Jumelet over koeling en de relevantie daarvan. Daarover deel ik dat het vraagstuk van koeling steeds belangrijker wordt en dat de koelbehoefte ook toeneemt, bijvoorbeeld omdat we steeds meer en beter isoleren. Goed inzicht in de precieze koelbehoefte is dus belangrijk. Halverwege 2025, dus vorig jaar, is door het kabinet de zogenaamde Hitte aanpak gepresenteerd. In de bouwregelgeving worden op dit moment ook al eisen en normeringen voor het voorkomen van oververhitting meegenomen bij nieuwbouw en renovaties. Bij de energieprestatieberekeningen wordt al expliciet gekeken naar de koelbehoefte en het risico op oververhitting bij nieuwbouwwoningen. Maar we zien ook dat we mogelijk nog niet alle antwoorden op dit vraagstuk hebben. Er loopt op dit moment dus ook een interdepartementaal beleidsonderzoek, een ibo-onderzoek, naar de energietransitie van de woningvoorraad richting 2050. Ook daarin wordt de koelbehoefte betrokken. De relevantie van het onderwerp voor ons energiesysteem en specifiek voor de gebouwde omgeving deel ik dus. Die zit volgens mij ook in een aantal stappen die al gezet zijn en in dat onderzoek. Ik zou nu dus geen aparte visie willen ontwikkelen, zoals de heer Jumelet mij vroeg. Daarvoor zou ik eerst echt even de resultaten van het onderzoek willen afwachten. Maar nogmaals, het belang onderschrijf ik.

Voorzitter. In het kader van de betaalbaarheid vroeg de heer Grinwis specifiek naar de nettarieven. De heer Grinwis, zeg ik via u, voorzitter, noemde de amortisatie. Hij vroeg ook of er niet gekeken moet worden naar een kapitaalstorting bij TenneT. Even over de amortisatie en de langere afschrijvingsperiode als een manier voor TenneT om de grote investeringen die het gaat doen en die het mag doorberekenen in de nettarieven, over een langere periode uit te kunnen smeren. Dat is door het kabinet onderzocht. Ik moet eerlijk zeggen dat ik er ook hoge verwachtingen van had. We hadden met elkaar natuurlijk wel een aantal voorwaarden gesteld. Een daarvan was als volgt. Je wil niet dat als je dat instrument zou gaan inzetten, dat er alsnog toe zou leiden dat je rekeningen doorschuift naar volgende generaties. Aan die voorwaarde kon helaas niet worden voldaan, zo bleek uit ons onderzoek. Dat is op Prinsjesdag met de Kamer gedeeld. Vandaar dat deze optie van tafel is gegaan.

Dan suggereerde de heer Grinwis om te kijken naar een kapitaalstorting als middel om de nettarieven te verlagen. De vraag daarbij is als volgt. Als je dat doet, leidt dat niet tot een verlaging van nettarieven. Je verandert namelijk verder niets aan de financieringsstructuur. De investeringen die TenneT doet, mag het dus nog steeds doorrekenen in de nettarieven. Dan kom je bij de variant van een subsidie. Dan zou dat namelijk wél kunnen. Dat gaat om hoge bedragen; dat hebben we volgens mij ook in eerdere debatten al wel gewisseld. Het kabinet doet dat natuurlijk ook, bijvoorbeeld via de IKC, in de richting van bedrijven. Maar de heer Grinwis vroeg specifiek naar huishoudens, want ook daarvoor gaan de nettarieven natuurlijk omhoog.

Daar zoekt het kabinet het in de route van de korting op de energiebelasting.

Voorzitter. Ik zei al dat de betaalbaarheid van ongelofelijk groot belang is. Het zorgt ervoor dat huishoudens, maar natuurlijk ook ondernemers, kunnen blijven meekomen in deze hele transitie en dat ze de stappen blijven zetten om te investeren. Want als je de investeringsruimte ziet, dan ga je kansen en ruimte zien. Dat hebben we samen nodig om stappen vooruit te blijven zetten.

Voorzitter. Via die route kom ik eigenlijk bij de vragen over de verduurzaming van de industrie. Dat betekent dus dat ik bij een volgend blokje ben beland.

De voorzitter:
Maar niet zomaar.

Minister Hermans:
Zeker niet.

De voorzitter:
Eerst hebben we namelijk nog de heer Flach.

De heer Flach (SGP):
Voorzitter, het nadeel van wachten tot het blokje is afgelopen, is dat ik op twee punten vragen heb. Staat u mij dat toe?

De voorzitter:
Ik sta u dat toe, meneer Flach.

De heer Flach (SGP):
Dank u. Ik begin even bij de aardgasvrije huurwoningen. Die zijn inderdaad heel cruciaal voor het van de grond krijgen van warmtenetten. In mijn eigen regio heb ik gezien dat zij echt de drager zijn van überhaupt de uitrol van zo'n systeem. Dat is dus helder. Ik zou, luisterend naar het antwoord van de minister, toch willen vragen of ze met iets warmere aanbeveling zou willen overdragen aan haar opvolger dat die het schamele beetje geld dat er was, ophoogt. Dat zeg ik zeker ook omdat we gezien hebben dat er 118 miljoen gewoon naar de algemene middelen terugging. Met andere woorden, het geld is er. Zet het daarvoor in, zou mijn oproep zijn.

Minister Hermans:
Als ik heb uitgestraald dat ik de duurzame warmte, of de verdere ontwikkeling van ons warmtesysteem in Nederland, niet belangrijk vind, dan wil ik dat bij dezen rechtzetten. Het is namelijk een hele belangrijke pijler onder ons klimaat- en energiebeleid. Voor die woningen waarvoor elektrificatie geen optie is, is dit de duurzame oplossing. Dat vraagt de komende jaren nog een heleboel, maar zeker waar je nu stappen kan zetten en waar die regeling een duwtje in de rug kan zijn, vind ik dat belangrijk. Mijn terughoudendheid had betrekking op het nu, op dit moment in het debat, even hervredelen van die middelen als demissionair minister op de allerlaatste dag waarop dit kabinet debat voert. Dit is dus ook mijn laatste debat als minister van Klimaat en

Groene Groei. Maar je moet kijken naar hoe die middelen op dit moment in het fonds zitten en hoe je ervoor zorgt dat middelen die we overmaken naar departementen ook besteed worden en niet, zoals de heer Flach terecht opmerkte, aan het eind van het jaar teruggaan naar de generieke middelen, dus dat ze echt besteed worden aan waarvoor ze bedoeld zijn. Dan moet je ook kijken welke regelingen goed werken en naar welke regelingen veel vraag is. Daar is dit er absoluut een van.

De heer Flach (SGP):
Dat is voldoende op dit punt. Ik ga ervan uit dat de minister dit in haar overdrachtsgesprek aan de opvolger meegeeft. De andere vraag gaat over de amortisatie. Ik hoorde iets wat me verbaasde. De minister zei dat ze dit niet wil doorschuiven naar volgende generaties, maar ik mag aannemen dat we de nieuwe aanleg die we nu doen, doen voor decennia, voor 50 jaar, 60 jaar of misschien nog langer. Dat zijn verschillende generaties. Juist vanuit die redenering is het logisch om de kosten uit te smeren over de generaties die daar in de toekomst van profiteren. Wat we nu aan het doen zijn, is louter deze generatie belasten voor iets wat ook in de toekomst nog gebruikt zal worden.

Minister Hermans:
Dat zijn natuurlijk investeringen die in de komende jaren gedaan worden; het omvat dus niet allemaal alleen het volgende jaar of het jaar daarna. Specifiek over die amortisatie: er moet in die variant de komende jaren ruimte zijn. Zit daar, kijkend naar de ontwikkeling van de energietarieven, voldoende ruimte in om wat je nu minder in rekening brengt, straks wat meer in rekening te kunnen brengen? Het moet zich uiteindelijk immers natuurlijk wel terugbetalen. Toen wij een nadere analyse maakten van de ontwikkeling van die tarieven in het bestuderen van die amortisatievariant bleek dat verschil gewoon onvoldoende om te kunnen zeggen dat de kosten daarmee op een eerlijke manier over een langere periode worden uitgesmeerd. Daarmee schuif je dus eigenlijk een onevenredig groot deel door naar de volgende generatie.

De heer Flach (SGP):
Ik denk dat dit vooral een financiële discussie blijft over hoe je kosten verdeelt over generaties. Misschien is dit ook niet het moment om dit hier helemaal uit te diepen. Wat de SGP betreft blijft dit echt een mogelijkheid die we meer zouden moeten benutten. Het is een dermate grote ingreep in de basisinfrastructuur dat we misschien echt af moeten van het principe van kostendekkendheid. Er zijn andere mogelijkheden genoemd om het via algemene middelen te doen. Misschien moeten we daar dan naar kijken, maar het punt is dat je te veel kapotmaakt als je nu doorgaat met belasten op basis van kostendekkendheid.

Minister Hermans:
Ik denk dat we allemaal, ook dit kabinet en het volgend kabinet, het probleem van de oplopende nettarieven zien. Heel specifiek zien we dat natuurlijk in de concurrentiepositie van onze industrie, omdat de energiekosten in Europa in vergelijking met de rest van de wereld al hoger zijn en in Nederland hoger dan binnen Europa. Daar zijn dus al een aantal stappen op gezet via de IKC, de verlenging en ook de uitbreiding van de IKC. Die staan in het coalitieak-

koord. Daarin staat ook een envelop klaar om nog aanvullend iets te doen op het punt van die nettarieven. Dan blijft er de vraag wat dit bij huishoudens betekent voor de betaalbaarheid. Nu richten we ons specifiek op de route via de energiebelasting, maar deze discussie is niet klaar; dat ben ik met de heer Flach eens. Het gaat overigens echt over grote bedragen; daar kom ik zo bij de netcongestie op terug. We moeten dus alle maatregelen nemen die mogelijk zijn om die grote investering ... Die 195 miljard kan je naar beneden brengen door een aantal maatregelen te nemen.

De heer Kops (PVV):

De minister zei: de betaalbaarheid van de energierekening is van belang. Daar sla ik op aan. Ten eerste is dat een beetje een dooddoener en ten tweede gaat het juist daar mis, want meer dan een half miljoen huishoudens leven inmiddels in energiearmoede en dat aantal stijgt. De minister zegt: ja, maar de gasprijzen zijn nu relatief laag. Ja, "relatief". En als er een bepaald voordeel in die relatief lage gasprijzen zit, wordt dat door de overheid rigoureuus weggenomen, want het is een feit dat de energierekening dit jaar, in 2026, weer verder stijgt.

De voorzitter:

En uw vraag?

De heer Kops (PVV):

De energiebelasting op gas gaat omhoog. De vermindering van de energiebelasting, een soort korting, gaat juist omlaag.

De voorzitter:

En uw vraag?

De heer Kops (PVV):

De nettarieven gaan omhoog. Dan is de vraag wat de minister doet voor al die mensen die nu letterlijk in de kou zitten, want het wordt alleen maar erger.

Minister Hermans:

De heer Kops schetst een aantal ontwikkelingen in de energieprijzen en de gasprijzen. Ik plaatste de prijzen van een vast contract op dit moment ten opzichte van vorig jaar even in perspectief. Ik vind het ook onze taak om die feiten wel af en toe te schetsen om de discussie in evenwicht te brengen. Nogmaals, de heer Kops schetst een aantal ontwikkelingen die prijsopdrijvend zijn, zou je kunnen zeggen, maar ik noemde net ook een aantal dingen die dit kabinet gedaan heeft. Ik denk dan aan het structureel beschikbaar maken van 100 miljoen om de energiebelasting te verlagen. 30 miljoen is beschikbaar voor gemeenten om mensen die echt in directe nood zitten met hun energierekening extra te ondersteunen. Ik geloof dat dat naar aanleiding van een motie of een amendement van de heer Grinwis was. En er wordt met man en macht gewerkt om dat noodfonds, dat energiefonds, op te richten. Dus het is niet zo dat er niks gebeurt. Er is absoluut aandacht voor.

De heer Kops (PVV):

Dat Noodfonds Energie klinkt misschien heel leuk, maar laten we wel wezen, het is natuurlijk wel een uiterst middel. Het is natuurlijk een lapmiddel. Als mensen daar gebruik van moeten maken, zitten ze namelijk al diep in die energiearmoede. Daar gaat dus iets mis. We moeten voorkómen dat steeds meer mensen in de energiearmoede zitten. Als we de begroting lezen, want daar gaat het nu om, zien we gewoon concreet dat de CO₂-heffing voor bedrijven naar nul gaat en dat de indirecte kostencompensatie omhooggaat. Dat wordt allemaal gedaan voor bedrijven. Prima, helemaal goed, maar we zien dat er voor die huishoudens helemaal niks gebeurt. De energiebelasting op gas gaat omhoog. De netkosten gaan omhoog. Onderaan de streep gaan de mensen dit jaar, in 2026, meer voor hun energie betalen.

De voorzitter:

En uw vraag?

De heer Kops (PVV):

Dat kan toch niet! Wat doet de minister nu concreet om dat tegen te gaan?

Minister Hermans:

Ik zal de financiële maatregelen die ik net noemde niet herhalen. Ik vind dat de heer Kops echt geen recht doet aan het belang en de werking van het energiefonds, het publieke energiefonds. Ik ga er wel één benadrukken. Dat is de ongelooflijke inzet die er wordt gepleegd door woningcorporaties en door verhuurders, op heel veel plekken in het land, om te isoleren, om maatregelen te nemen om woningen energiezuiniger te maken. Want wat je niet verbruikt, hoeft je uiteindelijk ook niet te betalen. Dat is uiteindelijk op de lange termijn dé maatregel om de energierekening omlaag te brengen. Daar wordt fors in geïnvesteerd, ook de komende jaren nog.

De heer Kops (PVV):

Zo'n energiefonds of noodfonds is leuk. Verduurzaming om het energieverbruik omlaag te krijgen klinkt ook leuk. Het klinkt allemaal leuk, maar daar hebben de mensen die nu in de energiearmoede zitten natuurlijk helemaal niks aan. En laten we eerlijk zijn: dat die energierekening steeds maar weer omhooggaat, is gewoon bewust overheidsbeleid. Ongeveer de helft van de gasrekening bestaat namelijk uit belastingen. We zien ook dat Nederlanders op Zweden na het meeste voor hun gasrekening betalen van heel Europa.

De voorzitter:

En uw vraag?

De heer Kops (PVV):

Dat kan toch niet? We zijn als Nederland nota bene een gasland. Althans, dat waren we. We exporteerden heel veel gas. Nu doen we dat niet meer, maar we waren altijd een gasland. Dan kan het toch niet zo zijn dat de mensen in dat gasland bijna het meeste voor hun gas betalen van heel Europa? Dat kan niet! Het is overheidsbeleid.

Minister Hermans:

Dit kabinet zet langs verschillende lijnen in op betaalbaarheid van de energierekening. Betekent dat dat daarmee niemand meer een probleem heeft en dat voor niemand die energierekening meer hoog is? Nee, absoluut niet. Is dit dus iets wat klaar is? Nee, dat ook niet. Wat betreft gas hebben we de afgelopen jaren om hele goede en hele terechte redenen keuzes gemaakt. We importeren inderdaad op dit moment meer. Ik zal zo meteen nog wat zeggen over wat dat betekent voor onze onafhankelijkheid. Maar laten we dat alsjeblieft niet vermengen met de aandacht die er is en moet blijven voor de betaalbaarheid van de energierekening.

De heer Grinwis (ChristenUnie):

Ik hoop dat het publieke noodfonds op 1 januari aanstaande echt van start gaat, met terugwerkende kracht, zoals is beloofd. Hopelijk kan de minister dat bevestigen. Ik had eigenlijk een andere vraag, namelijk over de vulgraad. Die gaat over de gasopslagen. De minister zei net een beetje relativerend: de gasprijs is nu lager dan een jaar geleden. Het was een beetje van: gaat u maar rustig slapen. Ze zegt dit terwijl de gasopslagen nog maar voor 17,6% gevuld zijn. Wat vindt de minister van dat niveau? Is dat niet gewoon veel te laag?

Minister Hermans:

Als ik feiten in een discussie breng om ook even de andere kant te benoemen, doe ik dat niet om sussend te doen over een vraagstuk waarvan ik bij herhaling heb gezegd dat ik dat van groot belang vind, namelijk de betaalbaarheid van de energierekening. Ik ben nota bene mijn antwoord begonnen met te zeggen dat ik snap dat mensen, als je ziet dat er koude dagen aankomen en er berichten zijn over fluctuaties in de gasprijs, denken: zit er nog voldoende in de opslagen en kan ik het nog betalen? Dus daar doe ik op geen enkele manier lichtzinnig over.

Dan de vulgraad, waar we de afgelopen weken op verschillende momenten, en terecht ook, debatten over hebben gevoerd. We zien die vulgraad inderdaad dalen en zien ook dat die op een lager niveau is dan vorig jaar rond deze tijd. Tegelijkertijd is het ook zo dat de opslagen niet de enige bron zijn waar wij deze dagen, deze weken, ons gas vandaan halen. Het zijn opslagen die wij in het winterseizoen gebruiken om te kunnen voldoen aan de extra vraag als het koud is, maar we hebben ook nog steeds de import en natuurlijk onze eigen productie. De import van lng gaat gewoon door. Die schepen blijven komen. Daar is die relatief lage prijs wel een belangrijke factor in. Die markt blijft zijn werk gewoon doen.

Tot slot is het volgende nog wel belangrijk om te noemen als het over het percentage gaat. Dat houd ik natuurlijk dagelijks in de gaten. Mijn collega's op het ministerie kennen inmiddels mijn eerste vraag in de ochtend: hoe staat het ervoor? Maar per 1 april van dit jaar houdt het contract, of de samenwerking, met GasTerra op. Dan past het ook in de ontwikkeling dat de gasopslagen tot april leeggeproduceerd worden. Dat neemt niet weg dat we dit in de gaten houden, omdat we het gas wel gewoon nodig hebben voor de leveringszekerheid. Er moet voldoende gas beschikbaar zijn om huizen te kunnen verwarmen maar ook om de industrie te kunnen laten draaien.

De heer Grinwis (ChristenUnie):

Er liggen aangenomen moties om dan wel met een minimale reserve te gaan werken, dan wel de vulgraadoelstelling weer op te hogen naar 90%. Ik hoop dat die dit jaar worden uitgevoerd, zodat we komend jaar toch met hogere vulgraden zullen zitten in deze fase van de winter dan op dit moment.

Ik wil een heel ander punt aansnijden, namelijk netcongestie en het gerucht dat mij bereikte dat TenneT vanmiddag, aansluitend op deze begrotingsbehandeling, met een bericht naar buiten zal komen dat er vanaf juni geen kleinverbruikers meer zullen worden aangesloten in de provincies Gelderland, Utrecht en Flevoland. Dat betekent echt heel veel voor nieuwbouw en voor verbouw. Het is echt huge.

De voorzitter:

Uw vraag?

De heer Grinwis (ChristenUnie):

Mijn vraag aan de minister is: op welke manier staat zij de gemeenten en de provincies die het betreft terzijde?

Minister Hermans:

Mag ik nog één reactie op het eerste punt van de heer Grinwis geven? Dat ging over de vulgraad voor komend jaar en de strategische voorraad. Aan beide kom ik tegemoet. De vulgraad is weer iets opgehoogd voor 1 november. Via wetgeving is geregeld dat we in 2026 voor het eerst een strategische voorraad kunnen aanleggen. Dat gaan we ook doen. In het kader van het strategische gasbeleid, waar ik toe ben opgeroepen via de motie-Grinwis, kijken wij ook wat de omvang van die voorraad moet zijn naar de toekomst toe. Maar dit jaar doen wij een eerste vulling.

Dan de tweede vraag van de heer Grinwis, over het aanstaande bericht van TenneT. Ik ben daarover geïnformeerd. Ik ben daar ... Ik weet even niet zo goed welk woord ik daarop moet plakken, maar ik ben er ontstemd over. We werken al jaren, ook de netbeheerders, ook TenneT, met man en macht om de drukte op het stroomnet af te vlakken. Ik zou niet willen zeggen "oplossen", want dat gaat echt nog wel even duren. Het gaat om afvlakken. Een paar maanden geleden leek het nog voorzichtig de goede kant op te gaan. Ik zeg echt met nadruk: voorzichtig. Nu komen er cijfers die echt een veel minder rooskleurig beeld laten zien, met potentieel grote consequenties voor Flevoland, Gelderland en in bijzondere mate voor Utrecht. Dus ik heb regelmatig contact met de provincies Flevoland, Gelderland en Utrecht, met TenneT en met de regionale netbeheerders om te kijken wat we in het algemeen doen aan de netcongestie in deze drie provincies, maar in het bijzonder aan dit specifieke onderwerp. Als je moet overgaan tot zo'n ingrijpende maatregel, waar de heer Grinwis ook op doelde, kan dat niet zomaar zonder hele zorgvuldige afwegingen, berekeningen en een second opinion. Ik wil precies weten welke maatregelen we nog kunnen nemen voordat we tot zo'n ingrijpende maatregel komen. Dat kan en mag alleen in goed overleg met de provincies, TenneT en de netbeheerders. Ik ben hier echt meer dan ontstemd over.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat delen wij helemaal, want ik vind het echt ongehoord wat daar gebeurt, temeer als ik hoor dat lokale en regionale bestuurders voor hun gevoel tegen een muur oplopen bij TenneT. Het is zo formalistisch en protocollair; het moet via allerlei procedures, maar tegelijkertijd gebeurt er voor hun gevoel zo weinig. Dat geldt niet alleen voor de bebouwde omgeving, maar ook voor bedrijven: anderhalve man en een paardenkop bij TenneT moeten de grootste energie-intensieve bedrijven zien te bedienen om de druk op het net te verlichten. Ik vind dat best wel ongehoord. Is er niet heel snel een aanvulling nodig op het Landelijk Actieprogramma Netcongestie dat de minister heeft gemaakt? Dat voorziet namelijk niet in deze acute situatie. Hoe ziet de minister dat? Ik overweeg een motie op dit punt.

Minister **Hermans**:

Ik herken niet alle beelden die de heer Grinwis schetst, en tegelijkertijd ook weer wel. TenneT, de regionale netbeheerders en wij misschien ook wel, hoefden nooit na te denken over de netwerkcapaciteit. Die was er gewoon. Als je een nieuwe of een grotere aansluiting wilde, was die er. Ineens is het een van de grootste vraagstukken — misschien is het wel het grootste — in onze energievoorziening op dit moment. Dat vraagt een hele andere manier van werken en benaderen. Daar kunnen we allemaal nog stappen in zetten, denk ik, ook wij vanuit de Rijksoverheid. Al pratende probeer ik me te herinneren ... O ja, de heer Grinwis overweegt een motie voor extra actie. We hebben natuurlijk het Landelijk Actieprogramma Netcongestie. Dat programma moet gewoon doorgaan, maar het is volstrekt onvoldoende om dit vraagstuk aan te pakken. Daarom is er nog een aparte FGU-aanpak voor Flevoland, Gelderland en Utrecht, heb ik versnellingsmaatregelen genomen en is onlangs het aansluitoffensief gelanceerd. Al die dingen moeten samen doorgaan. Ik denk dat het ook nodig is om een goed beeld te krijgen van het exacte probleem in de cijfers, berekeningen en prognoses. Op dat gebied zijn aanvullende stappen nodig, zodat we een goede weging kunnen maken van bijvoorbeeld de betrouwbaarheid en het nemen van meer risico op het net. Ik denk dat er op dat gebied aanvullende stappen nodig zijn. Het ging net over een warme overdracht aan mijn opvolger. Dit zou ik ook aan mijn opvolger overdragen, die met het onderwerp netcongestie aan de slag gaat.

De heer **Jumelet** (CDA):

Van warme overdracht gaan we naar koeling, om het maar even zo te introduceren. Dank voor het antwoord. Ik hoor de minister spreken over geen visie op dit punt. Maar in mijn bijdrage constateerde ik dat koeling of koudevraag niet in de scenario's van het CBS, het NPE, TNO en de KEV zitten. Mijn vraag is dan om dit een plek te geven in de integrale aanpak van ons energiesysteem van de toekomst. Als we samen constateren dat het in ieder geval van belang is, dan zou er ook een maatregel moeten komen om daar werk van te maken, vraag ik de minister.

Minister **Hermans**:

De reden dat ik "nu geen visie op ontwikkelingen" zei, is dat er al zo veel loopt en er nu aan het ibo wordt gewerkt. Ik zou de uitkomsten daarvan willen gebruiken. Ik geloof niet dat het in die zin onderdeel is van het Nationaal Plan Energiesysteem. Het zit echt in het ibo over de gebouwde

omgeving. Ik zit even te denken, want we hebben zo veel documenten en strategieën. Wat daaruit komt, is natuurlijk wel relevant voor hoe we verdergaan met dit onderwerp. Ik zou het daar dus graag aan willen koppelen. We hebben de hitteaanpak en de normen die bij renovatie en nieuwbouw gelden. Het is dus niet zo dat er geen aandacht voor is.

De heer **Jumelet** (CDA):

Net ging een vraag over netcongestie. Ik denk dat het heel belangrijk is om juist dit onderwerp daarin mee te nemen. Mensen maken keuzes. Dit kan ook van betekenis zijn voor welke investeringen bedrijven en mensen thuis doen. Ik denk dat het heel belangrijk is om hier volop aandacht voor te hebben.

Minister **Hermans**:

Dat deel ik.

De heer **Vermeer** (BBB):

Het was mij niet helemaal duidelijk wanneer ik iets moest vragen over die gasvoorraad, maar omdat het onderwerp al door een van mijn collega's opgeworpen werd, doe ik het maar bij dit blokje. In de schriftelijke reactie van de minister geeft ze aan dat er over de beëindiging van de operationele activiteiten van GasTerra in september een brief is gestuurd. Die hebben wij gehad en die heb ik doorgenomen, maar het is mij niet duidelijk wat er nu eigenlijk afgesproken is in de periode na september vorig jaar. Is er met de NAM overeenstemming bereikt over die gasopslagen bij Norg en Grijskerk, of gaat EBN dat doen? Wat is eigenlijk de status van al die gesprekken?

Minister **Hermans**:

Dat is een goede vraag. Op dit moment lopen er gesprekken over hoe we die overgang straks, als de activiteiten van GasTerra aflopen, op een goede manier doen, over de rol van de NAM vanaf dat moment en over de rol van EBN. Die gesprekken lopen. Daar wil ik nu in het openbaar verder niet al te veel op ingaan, want dat zou die gesprekken niet ten goede komen, maar het is voor mij van het grootste belang dat we daar op een goede manier en in goed overleg met elkaar uit komen. Dat constructieve gesprek loopt ook.

De heer **Vermeer** (BBB):

Ik vraag dat omdat er een datum van 1 april staat; dan moeten ze leeg zijn. Dat is al over een week of zes. Staat EBN dus klaar om te zorgen dat er vanaf dat moment hoe dan ook bijgevuld gaat worden?

Minister **Hermans**:

Dat leegraken, waar we al menigmaal over hebben gediscussieerd, is niet het grootste vraagstuk op dit moment. Het gaat er vooral om hoe we ervoor zorgen dat ze weer gevuld worden vanaf 1 april. Dat zegt de heer Vermeer ook terecht. Daarop is alle inzet nu gericht. Daar is EBN uiteraard ook bij betrokken.

De heer **Van den Berg** (JA21):

In het verlengde hiervan de volgende vraag. We hadden het al over de leegrakende gasopslagen. Dit hebben we natuurlijk al eerder besproken, zeg ik tegen de minister. Is het niet juist zo dat de markt anticipeert op lagere prijzen die nog gaan komen? Dat is natuurlijk ongewoon, want we zitten nu in de winter. Nu zouden de prijzen over het algemeen wat hoger moeten zijn en dan in de zomer weer wat lager. Mijn punt is dat doordat we die vulgraden zo hebben ingericht, de markt steeds afwachtender is geworden is met het vullen van de gasopslagen.

De voorzitter:
En uw vraag?

De heer Van den Berg (JA21):
Kunnen we dat niet gewoon weer loslaten, zoals eerder aangegeven, zodat de markt weer eerder gaat vullen, net zoals vroeger?

Minister Hermans:
Hier heb ik inderdaad eerder met de heer Van den Berg en collega's van de heer Van den Berg over gedebatteerd. Het feit dat de gasopslagen leger zijn of dat er eerder begonnen is met het onttrekken van gas uit die voorraden, heeft onder andere met de prijs te maken. Die gasopslagen en de inhoud van die gasopslagen zijn natuurlijk wel eigendom van marktpartijen. Die hebben contracten met afnemers, klanten. Die moeten zij beleveren op het moment dat die vraag hebben naar gas. Dat kunnen ze uit opslagen halen. Er wordt natuurlijk ook naar de prijs gekeken om te zien of het aantrekkelijker is om het uit de opslag of uit de import te halen, maar uiteindelijk moet aan de vraag worden voldaan. In algemene zin geldt dat je de leveringszekerheid en betaalbaarheid met elkaar in evenwicht moet brengen. Daarom is het steeds zo zoeken naar de balans tussen welke taak en rol je als overheid op je neemt en wat je aan de markt laat als het aankomt op het vullen van gasopslagen.

De heer Van den Berg (JA21):
Het gaat inderdaad vooral om betaalbaarheid, want ik denk niet dat het snel tot lege opslagen zal komen. Voor die tijd is de prijs namelijk zo erg gestegen dat de meeste bedrijven al failliet zijn gegaan. Dat drukt dan helaas ook weer de vraag. Kortom, moeten we niet gewoon stoppen met die vuldoelstellingen in de zomer? Daar pleitte ik de vorige keer ook voor. Dan zal de prijs in de zomer over het algemeen weer gaan zakken en dan vult de markt de gasopslagen, omdat die het perspectief heeft dat die in de winter voor een betere prijs kan verkopen. Hoe kijkt de minister daar naar?

Minister Hermans:
Maar de gasprijs wordt natuurlijk ook bepaald door het aanbod op de markt en door wat er geproduceerd wordt in bijvoorbeeld de VS en Qatar. Dat ligt dus niet alleen maar aan wat er in de opslagen zit of niet. Dat is dus een veel groter vraagstuk, met veel meer factoren die op elkaar inspelen. Dan de vraag of we daarin een stapje terug moeten doen als overheid. Het lastige is dat de gasmarkt een markt is, waarin marktpartijen actief zijn en vraag en aanbod niet alleen de prijs, maar ook de vulling van de gasopslagen bepalen, en dat we tegelijkertijd in de afgelopen jaren

hebben gezien dat energie een instrument is in de geopolitiek, conflicten en discussies. Daar past niet bij dat een overheid zich helemaal terugtrekt, zich er niet meer tegen aan bemoeit en er zelf geen rol in vervult. Daar hoort die balans tussen betaalbaarheid en leveringszekerheid en overigens ook onafhankelijkheid bij. Dat is steeds zoeken naar een juist evenwicht.

De voorzitter:
Tot slot.

De heer Van den Berg (JA21):
Ik ga het gewoon nog een keer proberen, want ik merk dat dit een vrij technisch verhaal is. Hoe leg je dat nou kort en bondig uit? Mijn punt is als volgt. De gasopslagen waren in november voor 74% gevuld. Ik denk dat die gasopslagen gewoon voor 100% gevuld waren geweest als de bedrijven in de markt het perspectief hadden gehad om het aardgas in de winter voor een hogere prijs te kunnen verkopen dan waarvoor ze het in de zomer hadden kunnen aankopen. Kortom: moeten we dat niet juist weer aanjagen?

Minister Hermans:
We hebben op nationaal niveau een vulambitie en op Europees niveau een vulverplichting. Aan die vulverplichting moeten we voldoen en die is publiekelijk bekend. Juist omdat we ook zien dat die markt door onder andere prijsontwikkelingen aan veranderingen onderhevig is, hebben wij er in Europa voor gepleit om die vuldoelstellingen minder rigide en wat flexibeler in de tijd te maken. Dat is een van de maatregelen die we hebben genomen, maar we hebben een Europese vulverplichting en daar moeten we aan voldoen.

De heer Kops (PVV):
De betaalbaarheid van energie staat onder druk en dat is een kwestie van overheidsbeleid, maar ook de leveringszekerheid van energie staat zwaar onder druk. Op dat punt ontbreekt nou juist overheidsbeleid. Ik vond wat de heer Grinwis zei namelijk eigenlijk nogal schokkend: we hebben uitgerekend nu de begrotingsbehandeling, maar later vandaag schijnt TenneT met het bericht te komen dat kleinverbruikers in Flevoland, Gelderland en Utrecht niet meer zullen worden aangesloten. Ik vind het nogal wat. De minister zegt dan dat ze bezig is met de landelijke aanpak van netcongestie en dat ze een aansluitoffensief voert, maar ik mis wat de minister nu, eigenlijk gewoon echt ter plekke en vandaag, kan en gaat doen om wat TenneT aankondigt te voorkomen.

Minister Hermans:
Nu moeten we even precies zijn. Het is niet zo dat er vanaf vandaag niemand meer aangesloten gaat worden. TenneT concludeert weliswaar op basis van de laatste berekeningen dat er mogelijk grote problemen aankomen en dat het beeld somberder is dan het bedrijf een paar maanden geleden dacht, maar de vraag is nu wat we in de komende maanden met elkaar kunnen doen om zo'n aansluitstop te voorkomen. Dat heb ik net geschetst in de richting van de heer Grinwis. Eén. Ik wil een validatie van die cijfers. Ik wil gewoon precies weten hoe het zit, omdat het beeld van hoe het er nu voorstaat te vaak wisselt. Twee. Welke verschillende maatregelen

len kan je nog nemen om zo'n aansluitstop te voorkomen? Die is namelijk volstrekt onwenselijk; laat daar geen spoor van twijfel over bestaan. En drie. Wat kunnen we in de provincies specifiek doen? Flevoland is geen Gelderland en Gelderland is geen Utrecht en andersom. Wat kunnen we daar nog specifiek doen om dit te voorkomen? Zijn er nog maatwerkoplossingen mogelijk? Daar vindt op dit moment het gesprek met de provincies over plaats.

De heer **Dassen** (Volt):

De minister noemde net terecht de geopolitieke situatie en de afhankelijkheden die we hebben. We hebben gisteren het debat gehad over Solvinty en digitale afhankelijkheid. Nu zien we dat we op het gebied van lng, gas, steeds afhankelijker worden van de Verenigde Staten. Ik ben benieuwd hoe de minister daarnaar kijkt en welke plannen er zijn om ervoor te zorgen dat we de diversificatie op orde houden.

Minister **Hermans**:

Daar zou ik later uitgebreid op ingaan, ook naar aanleiding van een vraag van mevrouw Teunissen, maar ik kan dat natuurlijk ook nu doen. In het algemeen doen we het volgende om die afhankelijkheid af te bouwen; het gaat eigenlijk langs een aantal sporen. In eerste plaats versnellen we de eigen productie op de Noordzee en zorgen we ervoor dat we die op peil houden. We zetten natuurlijk blijvend in op energiebesparing, want wat je niet gebruikt, hoef je ook niet te importeren of op te wekken. We blijven doorgaan met het opschalen van eigen hernieuwbare energie. Wind op zee is daar een belangrijk onderdeel van. Het vierde is diversificatie van de import, precies wat de heer Dassen zei.

De heer **Dassen** (Volt):

Ik kijk naar de voorspellingen en ook naar wat experts aangeven. We zien dat de afhankelijkheid van de VS alleen maar groter aan het worden is. Ik ben dus wel benieuwd hoe die diversificatie er precies uitziet, want ik begrijp dat we over een aantal jaren 80% uit de VS gaan halen. Het lijkt me zeer onwenselijk om dadelijk weer zo afhankelijk te zijn van de Verenigde Staten, van één land.

Minister **Hermans**:

Ik heb dat bericht ook gelezen. Volgens mij was dat vanochtend of gisteravond, op de NOS. Dat zijn natuurlijk cijfers die we naar beneden willen brengen. Tegelijkertijd hebben we nog even gas nodig. Het is dus zoeken hoe je het op een goeie manier doet. Je wilt het inderdaad uit verschillende bronnen halen en daarvoor moet je contracten afsluiten. Daar zijn we mee bezig.

De heer **Dassen** (Volt):

Maar kan de minister dan iets meer helderheid geven over wanneer zij van plan is om ervoor te zorgen dat die afhankelijkheid afgebouwd is? We hebben ons gisteren als hele Kamer — het gold ook voor het kabinet — volledig staan opwinden over onze digitale afhankelijkheid. Nu zie ik dat we op het gebied van gas weer volledig afhankelijk aan het worden zijn, nu van de Verenigde Staten. Ik denk toch dat we dan met elkaar continu de verkeerde discussie aan het voeren zijn. Ik wil graag van de minister horen hoe we

ervoor gaan zorgen dat we hier niet over een tijdje staan in een positie van volledige afhankelijkheid waarbij Trump misbruik maakt van de gasleveranties richting Europa.

Minister **Hermans**:

We doen een heleboel. Dat schetste ik net. We gaan onverminderd door met het produceren van onze eigen duurzame energie. We zetten in op energiebesparing. We hebben natuurlijk onze eigen productie en we hebben de diversificatie. Daarvoor kijken we bijvoorbeeld ook naar Qatar. Daarmee hebben wij nu nog geen afspraken, maar dat is work in progress, zou je kunnen zeggen. Ik deel met de heer Dassen dat we hier heel alert op moeten zijn en dat je de ene afhankelijkheid niet voor de andere wil inruilen, maar ik wil ook de suggestie wegnemen dat je dit van vandaag op morgen kan hebben aangepast. Ik zie de non-verbale communicatie van de heer Dassen, maar dat zat wel een beetje in de eerste zin van zijn interruptie.

De **voorzitter**:

Dat is uitlokking. Tot slot kort, meneer Dassen.

De heer **Dassen** (Volt):

Ja, voorzitter. Ik wek helemaal niet die suggestie. Ik geef aan dat de afhankelijkheid op dit moment groter aan het worden is. Dat is volgens mij een weg die we niet met elkaar moeten bewandelen. Is de minister dat in ieder geval met mij eens en wat gaat zij daar dan aan doen?

Minister **Hermans**:

Ik ben het met de heer Dassen eens; dat heb ik geschetst. Daarom is er beleid langs vier sporen: hernieuwbare energie, energiebesparing, eigen productie en de diversificatie van de import. Daar wordt elke dag keihard aan gewerkt door collega's op mijn ministerie en bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. Ik werk daar in Europees verband aan, want Nederland is natuurlijk niet het enige land dat hiermee te maken heeft. Maar dit is wel een inzet van lange adem.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

De Kamer heeft een motie van de Partij voor de Dieren aangenomen om de mogelijkheden in kaart te brengen om de afhankelijkheid van de VS voor olie en gas af te bouwen, en om de opbouw van schone energie in kaart te brengen en daarbij energiebesparing mee te nemen. Het probleem in het antwoord van de minister is natuurlijk dat we horen dat eraan wordt gewerkt, maar dat tegelijkertijd het antwoord op de vraag wat dan de oplossing is, gaswinning op de Noordzee en gas halen uit Qatar is. We horen verder op geen enkele manier of de minister nu bezig is met een plan dat er echt voor zorgt dat we de hoeveelheid gas en olie die we nu uit de VS halen, in zijn totaliteit kunnen compenseren met het opwekken van schone energie en energiebesparing. Dat is dus de vraag.

Minister **Hermans**:

Ook deze discussie heb ik veelvuldig met mevrouw Teunissen gevoerd. Wij zijn het gewoon fundamenteel oneens over het feit dat we gas echt nog even nodig hebben in deze transitie. Ik vind dat je dat juist om de importafhankelijkheid te verkleinen ook van eigen bodem moet halen. Er

zit veel potentie op de Noordzee. Wij hebben afspraken gemaakt met de operators om de potentie die daar zit, versneld te kunnen boren. Dat is gewoon een stap die we zullen moeten zetten. Tegelijkertijd hebben we nog een aantal kleine velden op land waar we dat als het veilig en verantwoord kan, ook blijven doen. Dat is één.

Dan het tweede punt. Ik ben het ook met mevrouw Teunissen eens. Ja, we gaan door met het verhogen van onze eigen duurzame energieproductie. Dat doen we vooral via wind op zee, maar de aanleg van die parken kost tijd en geld. Dat geld is nu gelukkig gereserveerd, maar er gaat ook tijd overheen. In die tijd hebben we dat gas nog nodig. Ja, dan halen we het ook uit het buitenland. En ja, dan moeten we dat ook diversifiëren.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Het klopt dat de minister en ik het al enige tijd met elkaar oneens zijn, maar dat was niet mijn vraag. Mijn vraag gaat over het uitvoeren van de aangenomen motie die er nu ligt. Ik hoor in het antwoord van de minister dat de oplossing ligt in gaswinning op de Noordzee en de kleine velden, waar terecht ontzettend veel protest tegen is vanuit Groningen en Friesland, en in gas halen uit Qatar. Sorry, maar dat is niet de motie uitvoeren; dat is geen oplossing. Ik vraag de minister dus: wordt er gewerkt aan een plan in lijn met de aangenomen motie?

Minister Hermans:

Dit kabinet en het volgende kabinet werken verder aan de klimaat- en energiedoelstellingen die we hebben afgesproken. Het vorige kabinet deed dat ook. Daar hoort bij dat we het gasgebruik afbouwen. Dat hoort ook bij een klimaatneutraal Nederland in 2050. Daar werken we dus onverminderd aan door. Terwijl je het gebruik van die fossiele brandstoffen afbouwt, moet je de productie en het gebruik van hernieuwbare energie en kernenergie, zeg ik er dan toch bij, opbouwen in de komende jaren. Dat hoort erbij. Maar het is niet zo dat je van het ene op het andere moment het een uitzet, het ander aanzet en het dan is opgelost.

Ik noemde de versnelling van de productie op de Noordzee en daar waar het veilig en verantwoord kan op land. Tegelijk hebben we natuurlijk onze lng-terminals in de Eemshaven, in Rotterdam. We kijken nu naar uitbreiding van die terminals en of er een optie is om in Zeeland meer import naar Nederland toe te laten gaan. Nogmaals, die komt uit verschillende landen. Dat loopt natuurlijk vooral via de Europese lijn en de contracten die marktpartijen uiteindelijk afsluiten met leveranciers.

De voorzitter:

Tot slot.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Tot slot, voorzitter. Ik hoor geen oplossing. Ik hoor alleen maar: gas, gas en nog meer gas. lng importeren maakt ons nog afhankelijker van andere landen voor de import van onze energie. De minister zegt: er is een afbouwpad. Ik vraag de minister dan: waar blijkt nu uit dat er een afbouwpad is? Kan de minister dat delen met de Kamer? Er wordt namelijk verwezen naar het sectorakkoord, maar daar staat in ieder geval geen afbouwpad of einddatum in.

Kan de minister dan delen met de Kamer wat het afbouwpad is, wat het plan is voor wanneer de contracten met de VS aflopen en of dat allemaal in lijn is met het halen van de klimaatdoelen? Daarom staan we hier namelijk ook.

Minister Hermans:

Ik heb gesproken over afbouw. We bewegen weg van het gebruik van fossiele brandstoffen, van gas en olie. We zijn op weg naar het doel van 2050. Terwijl we afbouwen, bouwen we iets anders op, namelijk de productie van duurzame energie in Nederland en Europa. Dat zal gewoon nog een tijd naast elkaar bestaan.

De voorzitter:

Mevrouw Van Oosterhout heeft een interruptie en daarna continueert de minister haar beantwoording.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Ik heb het al eerder met de minister gehad over de nieuwe gaswinning op land. Er komen steeds duidelijkere signalen vanuit onder andere Friesland, namelijk: wij willen dit niet. Ik ben toch benieuwd hoe de minister naar al deze geluiden luistert en of ze die wel echt serieus neemt.

Minister Hermans:

Die geluiden ken ik, uit brieven, maar ook uit gesprekken die ik gevoerd heb in Friesland, Groningen en Drenthe, aan de Mijnbouwtafels die ook in Friesland en Drenthe bestaan en met inwoners op verschillende plekken. Ik snap het ook. Ik snap dat er zorgen over zijn, zeker na alles wat er gebeurd is en de eindeloze discussies die we gehad hebben over Groningen. Die zijn nog niet klaar, dat realiseer ik me. Ik snap dus die bezorgdheid. Aan de andere kant hebben wij gas nog even nodig in ons land, voor het verwarmen van huizen, voor het kunnen koken, voor onze industrie en ons bedrijfsleven, die producten maken die we allemaal elke dag nodig hebben. We kunnen dat niet nu, van het ene op het andere moment, stoppen. Als we dat doen, valt er een heleboel stil in dit land. Het komt er nu dus op aan hoe we dat gebruik van gas op een goede manier afbouwen, die ook past bij onze klimaat- en energiedoelstellingen. Daarbij gaat het ook om de vraag: waar halen we het gas dat we nog nodig hebben, vandaan? Ik had net een hele discussie over importonafhankelijkheid. Een deel van die onafhankelijkheid kunnen we afbouwen door ook op eigen bodem te produceren. Zo zoek je continu naar een balans en een weging van belangen. Daarbij ben ik mij ongelofelijk bewust van de kritische geluiden en de zorgen die er zijn in de provincies Friesland, Groningen en Drenthe. Ik hou daar zo veel mogelijk rekening mee, zeker in de afspraken die we maken. De vraag is bijvoorbeeld of je ook kunt meedelen in de baten, in de lusten, en niet alleen in de lasten van zo'n project.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Bewoners voelen zich gewoon niet gehoord; ik zei het dinsdag ook al. Ze voeren zelf metingen uit, huren zelf advocaten in en starten allerlei bezwaarprocedures. Ik begrijp dat deze minister daar niet meer zoveel aan kan doen, maar ik ben toch heel erg benieuwd naar wat deze minister haar opvolger nog zou willen meegeven als het

gaat om het echt serieus nemen van de geluiden en zorgen van al die bewoners.

Minister Hermans:

Mevrouw Van Oosterhout was net niet binnen toen ik begon aan mijn bijdrage. Daarin refereerde ik aan haar maiden-speech. Nu mevrouw Van Oosterhout tegenover mij staat, zeg ik: mijn complimenten voor uw inspirerende persoonlijke verhaal! Ik ging in op de afstand tussen Den Haag en Groningen of Den Haag en Friesland. Die mag niet relevant zijn. We zijn met z'n allen Nederland en leveren allemaal onze bijdrage, bijvoorbeeld aan de klimaat- en energietransitie, of je nu woont in Groningen, in Den Haag of op een andere plek in Nederland. Die afstand mag ook niet relevant zijn omdat we dicht bij elkaar moeten zijn. We moeten met elkaar in gesprek zijn en naar elkaar luisteren, zodat we weten waar de zorgen precies in zitten. Dan kunnen we daar gehoor aan geven of kunnen we misschien zorgen wegemen. Ik weet niet of we eruit gaan komen als je zegt: we komen er alleen maar uit en het is alleen maar goed als je luistert en doet wat ik zeg. Zo werkt het niet in Nederland. Dat is ook niet mijn ervaring met dit soort ingewikkelde gesprekken. Mensen willen in elk geval hun zorgen kwijt kunnen. Dat wij daar op een serieuze manier mee omgaan, vind ik onze plicht en verantwoordelijkheid. Dat zal ik dus ook aan mijn opvolger meegeven.

De voorzitter:

Tot slot.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Tot slot. Er was dinsdag ook nogal wat verwarring over wat een afbouwpad nou precies betekent. Kan de minister bevestigen dat in een afbouwpad ook zit dat je op dit moment nog wel nieuwe velden aanboort?

Minister Hermans:

Ja, dat kan. In het sectorakkoord gaswinning, waarin gaswinning op land een hoofdstuk is, staat ook het stabiliseren van gaswinning op land in een langer lopend traject naar een verantwoorde afbouw. Dat doen we in die context — ik zal het niet allemaal herhalen — van de hele discussie over de afbouw van fossiel, de opbouw van hernieuwbaar en over hoe we in die afbouw van fossiel zorgen dat we niet te afhankelijk worden van import uit andere landen.

De voorzitter:

U continueert met de verduurzaming van de industrie.

Minister Hermans:

Ja, voorzitter. En het goede nieuws voor u — ik zag u naar de klok kijken — dat ik natuurlijk en passant al een aantal vragen beantwoord heb.

De voorzitter:

Ik had eigenlijk al gezegd dat de minister doorging, meneer Grinwis. Heeft u één kleine vraag? Nou, gaat uw gang.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Naar aanleiding van het antwoord net over het beginnen van nieuwe bronnen, nieuwe gasboringen. De afgelopen weken is er veel te doen geweest over Friesland. Er is misschien in een commissiedebat waar ik niet bij aanwezig was over gesproken. Wat is nou uiteindelijk de inzet van de minister als het gaat om welk aandeel de Friezen tegemoet mogen zien, mocht daar een nieuwe gaswinning beginnen?

Minister Hermans:

Daarover zijn afspraken gemaakt in het sectorakkoord. Het is voor het eerst dat er ook afspraken zijn met de gasbedrijven, de operators, om de gemeenschappen en regio's mee te laten delen in de baten. Er is 5% afgesproken tot een maximum van 2 miljard kuub. Ik heb gezien dat de provincie Friesland bij monde van de gedeputeerden dat percentage graag wat hoger zou zien, ik geloof 33%, uit mijn hoofd. Heel eerlijk, dat ligt natuurlijk wel heel ver weg van 5%. Als je kijkt naar de afdracht die partijen moeten doen via EBN en belastingen aan de Staat, dan vraag ik me ook wel af of dat nou helemaal realistisch is. Ik vind die 5% echt een goede afspraak. Ik denk dat we echt moeten koesteren dat die afspraak nu gemaakt is en dat we die tafel hebben waar we met de partijen aan zitten. Dat gesprek zullen we in de komende jaren blijven voeren. Daar ga ik zo meteen, in reactie op wat vragen van de heer Köse, nog verder op in.

De voorzitter:

U continueert.

Minister Hermans:

Voorzitter. De verduurzaming van de industrie. Dat is belangrijk voor onze klimaatdoelstellingen, maar ook voor onze economie, strategische autonomie en weerbaarheid. De heer Köse stelde mij een vraag over de CO₂-infrastructuur en hoe het daar nu mee gaat. Hij vroeg naar de regie daarop vanuit de overheid en naar het afdekken van risico's in dat vraagstuk. Ik deel helemaal het belang van CCS. Dat is heel hard nodig om de klimaatdoelen die we voor de industrie gesteld hebben, te kunnen halen. Dat vraagt natuurlijk ook dat de aanleg van CO₂-infrastructuur, niet alleen de opslag, maar ook het vervoer naar die opslag toe, tijdig gerealiseerd wordt. Voor die opslag is het weer belangrijk dat de CO₂-volumes vanuit bedrijven gecontracteerd worden, zodat er ook voldoende investeringszekerheid is voor een project als Aramis om tot een daadwerkelijk investeringsbesluit te komen. Dat is ook de reden dat het kabinet in 2025 besloten heeft om een deel van het vollooprisico bij Aramis af te dekken. We hebben een kapitaalstorting aan EBN toegezegd zodat EBN ook de benodigde investeringen kan doen. Hier zit dus ook de commitment en de betrokkenheid van het kabinet.

Daarnaast is het belangrijk dat er duidelijkheid is over de openstelling van SDE++ voor de komende jaren. Dat is natuurlijk belangrijk voor de bedrijven of de afvalverbrandingsinstallaties die contracten gaan afsluiten om CO₂ op te kunnen slaan. In die SDE++, dat vollooprisico en die kapitaalstorting zit dus de betrokkenheid. We kijken dus ook naar het afdekken van risico's.

De heer De Groot vroeg mij het volgende. In het kader van die verduurzaming van de industrie, kan er nou niet een structurele overlegtafel komen waar knopen worden doorgehakt op het gebied van randvoorwaarden en energiekosten? Net zoals het overleg met provincies en inwoners van provincies waar gaswinning plaatsvindt, vind ik ook het overleg met de industrie van groot belang. Op dit moment hebben we daarvoor het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie. Dat is een plek waar de Rijksoverheid met de provincie, de gemeenten, de netbeheerders en de bedrijven — die zijn vertegenwoordigd via de verschillende clusters — aan tafel zit. Dat is juist een tafel waaraan we niet praten over doelen of over beleid, maar echt over de uitvoering: "Waar loop je tegenaan? Hoe kunnen we dat oplossen?" Als je het mandaat van die tafel zou willen uitbreiden of veranderen, dan zou ik dat iets voor aan een volgend kabinet en een nieuwe minister vinden.

Ik hoorde wel iets heel belangrijks en wezenlijks in de bijdrage van de heer De Groot, namelijk die wederkerigheid: het maken van afspraken waarin je allebei je verantwoordelijkheid neemt. Ja, de Rijksoverheid heeft een grote verantwoordelijkheid om de randvoorwaarden op orde te brengen — netcongestie is al genoemd, maar denk ook aan energiekosten, CCS, waterstof en de raffinageroute; daar hebben we al eindeloos veel debatten met elkaar over gevoerd — maar dit vraagt dus ook van de industrie om daadwerkelijk investeringen te doen.

Naast dat Nationaal Programma Verduurzaming Industrie, hebben we onlangs ook een sectortafel Chemie & Materialen in het leven geroepen. Dat is onderdeel van het industriebeleid van de minister van EZ. Daarvoor praat het kabinet met bestuurders en bedrijven uit die industrie, met als doel om innovatie en duurzame groei in de sector te stimuleren.

Voorzitter. Dan vroeg de heer De Groot mij ook naar de papier- en kartonindustrie en de keramiekindustrie. Hij vroeg of daar nog aparte afspraken en stappenplannen voor worden gemaakt. Hij vroeg ook of we knelpunten, zaken waar die industrieën tegenaan lopen, terug gaan zien in het nieuwe NPE. De papier-, karton-, keramiek- en steenindustrie maken deel uit van de cluster 6-aanpak. Die zitten overigens ook weer aan de tafel van het NPVI. In september 2025 is er een actieplan 2.0 voor cluster 6 naar de Kamer gestuurd. Daarin hebben we ook een regioaanpak aangekondigd. De bedoeling daarvan is om clusters van bedrijven in een bepaalde regio concreet te kunnen ondersteunen bij de transitie. Een voorbeeld daarvan is Brick Valley. Dat is een aantal baksteenfabrikanten in Gelderland die tegen soortgelijke problemen in de verduurzaming aanlopen.

Verder zijn we bezig om inzicht te krijgen in de aanleg van de benodigde infrastructuur om ook voor deze bedrijven de transitie goed te kunnen laten verlopen. Ook bekijken we wat nou de meest kosteneffectieve transitiepaden voor die sectoren zijn. Daarvoor hebben we bijvoorbeeld met de keramiekbranche, die ook onderdeel is van cluster 6, vorig jaar een uitgebreide analyse uitgevoerd.

Dan over het Nationaal Plan Energiesysteem. In het NPE gaan we niet specifiek in op de knelpunten voor deze sectoren of voor cluster 6, want dat is te specifiek voor het NPE. Het NPE zit er eigenlijk een niveau boven en kijkt naar: hoe moet dat energiesysteem er nou uitzien? Maar we zijn dus

wel met die sectoren, zeg ik tegen de heer De Groot, doorlopend in gesprek om knelpunten boven tafel te krijgen.

Voorzitter. De heer Dassen vroeg mij naar de maatwerk aanpak, hoe ik reflecteer op die aanpak en ook wat ik hierover zou willen adviseren aan mijn opvolger. Ik denk dat dat de meest gestelde vraag is in deze begrotingsbehandeling en terecht. Ondanks alle hobbels die we tegenkomen in de maatwerk denk ik dat het in de kern nog steeds een goede manier is om met overheid en bedrijfsleven om de tafel samen te kijken: wat is er nou nodig om de verduurzaming van de grond te krijgen? We zien dat het realiseren van de randvoorwaarden die nodig zijn om te kunnen verduurzamen echt taaie materie is. Over netcongestie is natuurlijk al veel gezegd. Hoge netwerkkosten of elektriciteitskosten zijn ook een goed voorbeeld. Je ziet nu dat de maatwerkafspraken bij Nobian zijn vertraagd; de heer Dassen ging daar ook specifiek op in. Er gebeuren ook nog weleens dingen in de bredere context die een effect hebben. Daar heb ik in een debat vorige week met de heer Jumelet en de heer De Groot uitgebreid bij stilgestaan. Er is nu beroep aangetekend door de provincie tegen een zoutwinningbesluit. Laat ik volstrekt helder zijn: dat staat de provincie volledig vrij, maar dat soort keuzes hebben consequenties. Dat zien we hier in de investeringen die Nobian eigenlijk van plan was op korte termijn te gaan doen, maar die nu voorlopig zijn uitgesteld. Ik zie dat de context waarin de maatwerkafspraken moeten worden gemaakt niet eenvoudig is. Maar ik vind het instrument dat je aan tafel zit en met elkaar op zoek gaat naar een maatwerkoplossing nog steeds een goede aanpak. Ik zal dat principe zeker overdragen aan mijn opvolger om daarmee verder te gaan. Maar de wederkerigheid waar ik net in de richting van de heer De Groot iets over zei, moet ook in die maatwerk aanpak stevig verankerd zijn.

Voorzitter. Dit was de verduurzaming van de industrie en ik kom nu bij netcongestie.

De voorzitter:

Een interruptie van de heer De Groot.

De heer Peter de Groot (VVD):

Ik heb een tweetal vragen. De eerste gaat over de beantwoording van de minister over de overlegtafel en de bestaande structuur. Mijn vraag gaat eigenlijk over: wat doe je voordat je met elkaar in dat programma zit? Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat de industrie, bedrijven kunnen wisselen aan een tafel, zodat ze vooraf kunnen aangeven wat ze eigenlijk nodig hebben in plaats van dat ze ergens in zitten en dan ja of nee moeten zeggen. Ik zoek dus heel erg naar: hoe kom je op een meer ontspannen manier met elkaar aan tafel om deze verduurzaming te laten slagen? Daar gaat het eigenlijk over: minder formeel.

Minister Hermans:

Die tafel heet zo ... We hebben een paar jaar geleden dat Nationaal Programma Verduurzaming Industrie gemaakt en van daaruit is die NPVI-tafel, die stuurgroep gekomen. Het is dus niet zo dat we daar nu aan tafel zitten en alleen maar zeggen: dit is het programma, dit moet uitgevoerd worden en zeg maar waar u staat. Mijn ervaring in de afgelopen anderhalf jaar met de discussies aan die tafel is dat ze heel precies gericht zijn op: waar loopt een cluster

als Chemelot tegenaan, wat gebeurt er in het Noordzeekanaalgebied, wat gebeurt er in Eemshaven? Het is heel erg op de uitvoering gericht en daar zijn ook steeds ideeën uit voortgekomen: laten we dit verder uitwerken met elkaar, laten we hier specifiek een oplossing voor zoeken. Dat is juist aan de voorkant van nieuwe beleidsvorming of specifieke oplossingen. Kijk, je moet niet vasthouden aan een model omdat je het ooit zo bedacht hebt. Als de clusterregisseurs samen met de nieuwe minister zeggen "het zou helpen om het meer hierover te hebben of minder daarover", alsjeblieft, doe dat. Want de tafel is er niet voor de tafel en om de tafel in ere te houden, maar om voor elkaar te krijgen wat ze voor elkaar willen krijgen, namelijk verduurzaming van de industrie.

De heer Peter de Groot (VVD):

Ik ga nog even nadenken over het antwoord, omdat ik toch wel veel geluiden uit de industrie hoor: we zouden meer en anders willen overleggen met het ministerie. Ik denk dat er wat licht tussen zit als het gaat om welke partijen aan tafel zitten en hoe dat gesprek gevoerd wordt, maar daar ga ik nog even over nadenken.

Mijn tweede vraag gaat over de maatwerkafspraken. De minister geeft antwoorden als het gaat over Nobian. Ik heb daar dinsdag in het tweeminutendebat een motie over ingediend en heb uiteengezet hoe ik daarnaar kijk. Ik denk dat de maatwerkafspraken een heel belangrijk instrument zijn, ook die van Tata, om ervoor te zorgen dat we de industrie verduurzamen. Maar wat zou de minister de nieuwe minister willen meegeven in het licht van de maatwerkafspraken die gesloten is met Nobian en de maatwerkafsprakenpak van Tata, die doorgezet moet worden? Wat is dus het belangrijkste kernpunt van het laten slagen van nieuwe maatwerkafspraken?

Minister Hermans:

Nog even over dat overleg. De overlegtafel die we hebben in het kader van de verduurzaming van de industrie is één vorm van overleg. Op heel veel manieren vindt er natuurlijk overleg en interactie plaats tussen het ministerie en verschillende bedrijven, juist ook om bedrijven te attenderen op alle subsidieregelingen die we hebben. We willen ervoor zorgen dat al die innovatieve ideeën en opschaling van verduurzaming voor elkaar komen. Maar als daar verbeteringen mogelijk zijn, sta ik daar altijd voor open.

Voorzitter. Dan maatwerk. Ik zei net tegen mevrouw Van Oosterhout ... Nee, wie stelde mij nou net die vraag over maatwerk? De heer Dassen? Het was een vraag in mijn beantwoording, ja, excuus. Ik vind die wederkerigheid, die wederzijdse verantwoordelijkheid, van ongelofelijk groot belang. Ja, de overheid heeft een verantwoordelijkheid in het op orde brengen van de randvoorwaarden. Die moet ervoor zorgen dat je überhaupt kunt verduurzamen. We hebben uitgebreid met elkaar gedebatteerd over de CO₂-heffing. Die is ooit ingevoerd met de gedachte: daarmee ga je prikkelen om te verduurzamen. Maar in de praktijk zagen we dat het zo niet werkt. Daarin hebben we dus stappen ondernomen. Er is een aantal stappen gezet in het verlagen van de energiekosten. We hebben een eindeloze discussie rondom de raffinageroute opgelost. We zijn bezig met de aanpak van netcongestie. Daar zijn we nog niet mee klaar en we gaan er absoluut mee door. Dat vraagt ook iets

van bedrijven. Die moeten zeggen: "Ik zie en erken dat de toekomst een verduurzaamde toekomst is, voor onze concurrentiepositie, klimaat, veiligheid, weerbaarheid en autonomie. Dus ik ga ook investeren." Ik zou tegen mijn opvolger willen zeggen: heb er oog voor dat die wisselwerking op een goede manier een plek krijgt, of dat nou in een overleg is of in een maatwerkafpraak.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Peter de Groot (VVD):

De VVD is het er helemaal mee eens dat die wederkerigheid er moet zijn. Fijn dat de minister dit antwoord geeft. Ik zou de minister nog een andere vraag willen voorleggen, over de acceptatie van maatwerkafspraken. Wat betreft Nobian is de provincie Groningen een procedure gestart. Hoe kijkt de minister aan tegen de acceptatie van maatwerkafspraken en tegen wat ervoor nodig is om die wederkerigheid te kunnen geven vanuit die overheid? Hoe zorgt ze ervoor dat decentrale overheden gemaakte maatwerkafspraken accepteren? Want dat is een voorwaarde voor het slagen van die maatwerkafspraken.

Minister Hermans:

De decentrale overheden zijn ook betrokken bij het maken van die maatwerkafspraken. In het geval van Tata gaat het om de provincie Noord-Holland, en in het geval van Nobian is onder andere de provincie Groningen erbij betrokkenheid bij. Dat laat onverlet — dat hebben we ook afgesproken — dat je als provincie de mogelijkheid en vrijheid hebt om beroep aan te tekenen tegen andere besluiten die vanuit de Rijksoverheid worden genomen. Ik vind wel — dat heb ik volgens mij vorige week in het commissiedebat gezegd — dat we daarover altijd in gesprek moeten blijven, en daarom zijn we er ook over in gesprek. Elke keuze die je maakt hebben namelijk consequenties. Dat geldt ook voor de keuzes die ik maak als minister van Klimaat. Je moet wegen wat die consequenties zijn. Ben je bereid om die consequentie te accepteren? Maar deze consequentie vind ik fors. Dan zegt Nobian namelijk: "Wij stellen de investeringsbeslissing, die onderdeel is van de maatwerkafspraken, in elk geval even uit. Die komt later in de tijd." Dat heeft effect op de werkgelegenheid in de regio, op überhaupt de verduurzaming van het chemiecluster. Zoutwinning is belangrijk, ook voor het chemiecluster in Botlek. Als je zo'n besluit neemt, gaat er een heel treintje aan consequenties rijden. Maar nogmaals, de provincie heeft die vrijheid, dat recht. Wij blijven in gesprek. Ik heb begrepen dat de provincie het nu in beraad heeft en dat er begin maart ook weer een overleg is tussen het ministerie en de provincie. Ik hoop echt van ganser harte dat we daar samen op een goede manier uit komen en dat wij de provincie ook het comfort kunnen geven bij haar betrokkenheid en de zorg die ze heeft ten aanzien van de afsluitstrategie van die zoutcavernes.

De heer Flach (SGP):

Als dit debat is afgelopen, gaat de minister de kamer op haar departement zo zachtjesaan opruimen. Fotolijstjes en theemokken: alles gaat in een doos. Dan komt zij ook nog een motie over de ammoniaksector tegen die nog niet is uitgevoerd. Daarin heeft de Kamer gevraagd de ammoniaksector uit te zonderen van de verplichtingen vanuit de RED

III-richtlijn. Als ik goed geïnformeerd ben, kunnen we zo ongeveer rond deze tijd een wetsvoorstel verwachten. Volgens mijn informatie houdt de minister vast aan de 60% voor die sector. Zou het niet een goed idee zijn om toch echt met een schone lei het bureau over te dragen aan haar opvolger?

Minister Hermans:

Deze motie ligt inderdaad nog op mijn bureau. Ik ken het verzoek van de heer Flach over deze uitzondering. Volgens mij was dat zelfs een motie samen met de heer Erkens. Ik heb daar eerder ook al een brief over gestuurd. We hebben daar ook al weleens over gewisseld dat we de grenzen van wat er kan hebben opgezocht en ook de ruimte die er naar onze interpretatie is in de RED III-richtlijn om die uitzondering te maken, maar dat we juridisch niet verder kunnen gaan dan we nu gegaan zijn. Dit is dus geen onwil of het in een laatste laten liggen van een motie, maar dit is oprecht de juridische inschatting die aan onze kant gemaakt is.

De heer Flach (SGP):

Dit gaat wel verder. Dit is niet alleen mijn wens. Een meerderheid van de Kamer heeft dit gevraagd aan het kabinet. Het gaat ook niet om onze interpretatie aan de kant van het departement; er is gewoon ruimte in de Europese richtlijn om de ammoniaksector uit te zonderen van die, ook niet effectieve, waterstofverplichting. Uit allerlei onderzoek is gebleken dat het gewoon niet bijdraagt aan de doelen. Met andere woorden: ik verbaas me toch een klein beetje over de halsstarrigheid en de eigen interpretatie die de minister aan de Europese richtlijn blijft geven op dit punt.

Minister Hermans:

Dit is de interpretatie vanuit het ministerie. Er zijn veelvuldig gesprekken over gevoerd in Europa. Het wetsvoorstel moet natuurlijk nog naar de Kamer, dus er is nog heel veel ruimte om dit debat verder te voeren. Ik realiseer me dat er een motie ligt. Dat is ook de reden dat ik dit uitermate serieus neem. Ik ga niet zomaar een motie niet uitvoeren of naast me neerleggen; ik heb ook de verantwoordelijkheid om richtlijnen te interpreteren en dat op een nette en rechtmatige manier te doen. Dit doe ik bij mijn beste weten naar eer en geweten bij deze richtlijn.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Flach (SGP):

Ik refereerde niet voor niks aan de ruimte die er is in de Europese richtlijn en aan het feit dat buurlanden niet overgaan tot die verplichting van 60% voor de ammoniaksector en die daarvan uitzonderen. Volgens mij is dit echt een nationale interpretatie en dus een nationale kop. Daar moeten we echt vanaf. Ik heb mijn hoop dan maar gesteld op het CDA en de VVD, die beide deze motie hebben mede-ingediend. Ik hoop dat we in het nieuwe kabinet wel komen tot het uitwerken van die motie.

De voorzitter:

Minister, niet alleen de interrupties mogen korter, maar ook de beantwoording.

Minister Hermans:

Voorzitter, ik zie dit als een aansporing. Volgens mij is dit altijd interpretatie. Je hebt de richtlijn en de daaronder hangende ... Hoe heet dat precies? Recital? Nou ja, ik denk dat hier het laatste woord nog niet over gezegd is, maar dat heeft de heer Flach ook benoemd. Punt. Daar houd ik het bij.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Mijn vraag gaat over nationale koppen versus Europese koppen. Het ETS-systeem en het CBAM-systeem zijn hele belangrijke Europese instrumenten om die uitstoot naar beneden te krijgen. De Partij voor de Dieren vindt het ETS niet ver genoeg gaan, maar het is nu eigenlijk de laatste strohalm die we hebben — zo zien wij dat althans — om die verduurzaming ook echt mogelijk te maken. Nu is er de hele zorgelijke ontwikkeling dat ETS en CBAM worden afgezwakt in Europa.

De voorzitter:

En uw vraag?

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Mijn vraag is als volgt. Er is vandaag een Europese Raad. Dit raakt indirect ook aan de begroting, omdat heel veel partijen hier geen nationale kop willen. Is de minister het ermee eens dat we ons in Europa moeten inzetten voor een sterk ETS en een sterk CBAM?

Minister Hermans:

Kortheidshalve: ja.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Dan baart het mij wel zorgen dat Nederland in de Europese Raad geen duidelijk standpunt inneemt in dezen. Tenminste, niet als we kijken naar de agenda en de inzet van het kabinet. Misschien kan de minister in de tweede termijn terugkomen op wat precies de inzet van Nederland is in dezen.

Minister Hermans:

Dat kan ook nu. Mevrouw Teunissen vroeg naar het belang. Dat belang deel ik. Vandaag is er nog een aparte industrietop of -bijeenkomst. Misschien was dat gisteren al en zit het een beetje verkeerd in mijn hoofd. We hebben het eerder al gehad over investeringszekerheid. Het ETS en CBAM zijn daar belangrijk voor. Je wilt weten wat het langetermijnperspectief is, zodat je op basis daarvan kunt investeren. Een van de grote Nederlandse bedrijven zei daar vandaag of gisteren ook wat over in het FD. Onze inzet is dat het belangrijk is om deze maatregelen te behouden, juist voor de investeringszekerheid, voor het langetermijnperspectief en voor de voorspelbaarheid. Ze prikkelen natuurlijk ook de verduurzaming en dwingen ons om duurzame keuzes te maken. Die inzet is er dus. Ik heb dit bij herhaling ingebracht in de Energieraad en de Milieuraad. Ik weet niet anders dan dat dit ook door mijn collega's in het kabinet gebeurt.

De heer Dassen (Volt):

Ik zou graag nog even willen doorgaan op de overdracht van de maatwerkafspraken aan de opvolger van de minister. We zijn hier nu enkele jaren mee bezig. Het concept is heel mooi: samen verduurzamen richting de toekomst. Tegelijkertijd moeten we ook constateren hoever we nu zijn. Nobian zet het nu stil en bij Tata is er nog veel onduidelijk. Verder zijn er nog geen maatwerkafspraken gemaakt. De vraag die ik aan de minister heb, is: hoelang is zij van mening dat haar opvolgers hiermee door moeten gaan om ervoor te zorgen dat de industrie ook daadwerkelijk verduurzaamt?

Minister Hermans:

Zoals ik al zei: toen we begonnen met dit instrument ... Als je kijkt naar de tijd en naar waar we nu staan, dan had ik hier liever gestaan met een hele trits aan maatwerkafspraken. Het is ook geen geheim — dat is voor iedereen bekend — dat er een heleboel veranderd is sinds het moment waarop we dit afspraken. Het is er geopolitiek gezien niet echt rustiger op geworden. Denk aan de problemen met de energiekosten en de netcongestie. Ten aanzien van de randvoorwaarden is de situatie minder florissant dan toen we begonnen aan de maatwerkafspraken. Maar dat laat onverlet wat de kern van de aanpak is, namelijk dat je met een bedrijf om tafel zit en vraagt: hoe kan jij, boven op datgene wat je al moet doen aan verduurzaming richting 2030 en 2040, nog een stapje extra zetten en hoe kunnen wij je daarbij helpen? Door dat gesprek te voeren leren we een heleboel over de knelpunten en de vraagstukken waar bedrijven tegenaan lopen in de verduurzaming, wat we ook weer kunnen gebruiken in ons generieke beleid. Ik zou dus nu niet willen zeggen: doe het nog een jaar en stop er dan mee. Gebruik deze aanpak heel gericht om met bedrijven tot afspraken te komen, maar dan wel met wederkerigheid, zoals ik net noemde. Haal uit die gesprekken wat je generiek kunt doen in het beleid of in je subsidieregelingen om het verduurzamingsbeleid effectiever te maken, maar gebruik dit wel echt om het gesprek met de industrie over verduurzaming aan de gang te houden.

De heer Dassen (Volt):

Het is natuurlijk heel mooi om daar knelpunten uit te halen en om het gesprek te voeren, maar uiteindelijk moeten we ook resultaten hebben. Vijf jaar geleden wilden we beginnen met de maatwerkafspraken. We zijn nu vijf jaar verder en er is één maatwerkafpraak gemaakt, die nu stilgezet is. Volgens mij is dat nog niet het tempo dat we willen hebben. De vraag is: als je het hebt over wederkerigheid, hoelang gaan we dan nog ruimte geven aan de industrie voordat we zeggen dat er nu echt stappen genomen moet worden in de verduurzaming? Want anders blijft het een gebed zonder eind.

Minister Hermans:

Ik wil een mogelijk misverstand voorkomen: het is natuurlijk niet zo dat de maatwerkafspraken het enige instrument is om de verduurzaming van de industrie voor elkaar te krijgen. Die maatwerkafspraken zijn de plus op de doelstelling die de industrie heeft om te verduurzamen. We voeren het gesprek met bedrijven. Ik heb in de afgelopen anderhalf jaar gezegd dat ik mij focus op de bedrijven waar je de energie en motivatie ziet om daadwerkelijk een extra stap te zetten en een extra ambitie te realiseren. We zijn nog in gesprek met een aantal bedrijven. Het liefst had ik natuurlijk meer gewild

— daar zal ik echt niet voor weglopen — maar ik zie nog voldoende potentie om dat voort te zetten en dus niet nu te zeggen: nou, we doen dit nog een paar maanden en dan stoppen we ermee.

De voorzitter:
Tot slot.

De heer Dassen (Volt):

Daar zullen we ook met de nieuwe minister over te spreken komen. Wat ik namelijk ook zie — dat kwam ook ter sprake gisteren bij die industrietafel — is dat de industrie in Europa inmiddels ook zegt: ETS zit ons wel heel erg dwars. Die andere instrumenten worden inmiddels dus ook ter discussie gesteld. Dat begint wel zorgwekkend te worden, want dan gaan we dadelijk de Verenigde Staten achterna en zeggen we: we schuiven alles maar op, anders kunnen we niet meer concurreren. Dus ik neem aan dat de minister dat ook niet wil. Volgens mij was ze net duidelijk in haar antwoord op mevrouw Teunissen dat de inzet van het kabinet is dat we daaraan vast blijven houden. Dan heb ik nog één andere vraag over de Wetenschappelijke Klimaatraad. Die heeft aangegeven: niet alles kan; als je niet durft te kiezen dan raak je dadelijk alles kwijt.

De voorzitter:
En uw vraag?

De heer Dassen (Volt):

Ik ben benieuwd of de minister daarop kan reflecteren, want dat is wel het probleem dat dit kabinet heeft en de volgende coalitie ook heeft, namelijk dat we niet durven kiezen voor onze toekomstige industrie.

Minister Hermans:

Dat is het advies van de WKR van vorige week. Dat heb ik vorige week in ontvangst genomen en daar heb ik met de auteurs van het rapport over gesproken. Eigenlijk zijn er meerdere adviezen in de afgelopen anderhalf, twee jaar die gaan over de vraag waar we ons op moeten richten in onze industrie. Ik heb zelf de chemiebrief gestuurd en de minister van Economische Zaken heeft een aantal sectoren benoemd die prioritair zijn voor Nederland. Ik denk dat dat de aanpak is waar dit kabinet voor staat: niet zozeer zeggen wat je niet wil, maar heel erg focussen op wat je wel wil. De vraag is: wat zijn nou de industrieën van de toekomst, die wij nodig hebben voor een krachtige en weerbare economie? Zo kijk ik ook naar dat advies van vorige week: hoe kunnen we die focus verder aanscherpen?

De voorzitter:

De heer Van den Berg. Daarna wil ik eigenlijk verder met het volgende blokje, netcongestie.

De heer Van den Berg (JA21):

Even iets heel anders. Ik hoor continu over de plannen voor de verduurzaming van de industrie, maar ik zie het als volgt. Vorig jaar is 20% van onze industrie verdwenen. Zoals het er nu naar uitziet, verdwijnt er dit jaar nog eens 20%. Als dat zo doorgaat, dan hebben we rond 2028 nog maar zo'n

30% van de industrie over die we twee jaar geleden hadden. Er is dus echt een exodus gaande in die industriesector. Kortom, ziet de minister nog mogelijkheden om gelijk nú die industrie verder te helpen om de kosten naar beneden te brengen, bijvoorbeeld met de energiebelastingen of de netwerktarieven, zodat we die industrieën wél kunnen meenemen in dit hele verhaal?

Minister Hermans:

Ik deel met de heer Van den Berg dat we ongelofelijk voorzichtig moeten zijn met onze industrie, want het zijn bedrijven die producten maken die we allemaal elke dag nodig hebben en producten die we liever hier maken dan dat we ze ergens anders vandaan moeten halen. Het zijn natuurlijk ook bedrijven waar heel veel mensen werken. Kortom, die zijn van groot belang voor onze economie en autonomie. Ik zie ook dat de industrie het zwaar heeft. Dat is de reden geweest dat wij vorig jaar al een aantal maatregelen hebben genomen om de moeilijke positie van de industrie te verzachten. We hebben toen de IKC verlengd, we hebben iets in de raffinageroute gedaan. Ik zal niet alle maatregelen herhalen die we vorig jaar hebben genomen. We moeten ook niet de maatregelen rondom de CO₂-heffing vergeten. Het nieuwe coalitieakkoord neemt nog een aantal maatregelen om aan die kostenkant nog wat extra's te doen, maar ik zeg wel dat dit niet het enige is, want met name de chemie maar ook de staalsector hebben te maken met een internationaal heel ingewikkelde marktsituatie, waarin goedkope producten hier gedumpt worden. Dat is niet op te lossen met nationaal beleid. Dat moeten wij in Europees verband doen. Daar moeten we dus ook mee doorgaan.

De heer Van den Berg (JA21):

Die maatregelen zijn mij bekend. Ik heb zelf ook gewerkt met CBAM. Dus dat is allemaal al in gang gezet. Het gaat erom dat die industrie nú geholpen moet worden. De minister zei het zelf al: in het coalitieakkoord is inderdaad extra geld gereserveerd voor die indirecte kostencompensatie. Dat debat had ik ook met de heer De Groot. Dit jaar staat zo'n 300 miljoen euro ingeboekt op de begroting, voor volgend jaar 400 miljoen euro en pas in 2028 gaat het om 500 miljoen euro. Waarom beginnen we daar niet nu al gelijk mee, in plaats van dat we wachten tot 2028? Dan is de industrie al weg.

Minister Hermans:

Het antwoord is heel simpel: omdat het huidige kabinet bij de afgelopen Voorjaarsnota de IKC al verlengd had voor '26, '27 en '28. Het is dus een ophoging. De bedragen die de heer Van den Berg in het coalitieakkoord ziet staan, zijn een ophoging.

De voorzitter:

Tot slot, meneer Van den Berg.

De heer Van den Berg (JA21):

Kortom, ziet u mogelijkheden om die gelden alsnog naar voren te halen, zodat we de industrieën nú kunnen helpen in plaats van in 2028?

Minister Hermans:

De IKC-regeling kent een duidelijke afbakening voor sectoren die daar aanspraak op kunnen maken en onder welke voorwaarden. De Commissie heeft die voorwaarden net opnieuw gepresenteerd en geeft iets meer ruimte om ook nog wat andere bedrijven te helpen. Dat doen we, maar binnen de ruimte die de regeling geeft, kan iedereen aanspraak maken op die regeling.

De voorzitter:

Netcongestie.

Minister Hermans:

Voorzitter. Netcongestie. Daar heb ik al wel veel over gezegd, dus ik hoop dat ik u kan helpen door er wat sneller doorheen te gaan.

Ik begin bij de vraag van de heer Grinwis over datacenters of "datadozen", zoals de heer Grinwis die noemde, en de impact daarvan op het net. Het ministerie van VRO heeft sinds 2024 twee plekken aangewezen waar grootschalige datacenters mogen komen. Dat gaat om de Eemshaven in Groningen en Middenmeer in de Wieringermeer in Noord-Holland. Dat betreft dan grootschalige datacenters van meer dan 70 megawatt en groter dan 10 hectare; die beide voorwaarden moeten van kracht zijn. Gezien de grote elektriciteitsvraag van datacenters, waar de heer Grinwis op doelde, en de impact die zij hebben op het net, vind ik het begrijpelijk dat er vragen ontstaan rondom het vestigingsbeleid en dat de vraag ontstaat of we dat niet moeten aanscherpen om daarmee ook de impact op het net te verminderen. Het vraagstuk van datacenters is wel breder dan alleen energie. Het gaat over digitalisering, strategische autonomie, verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheden en de impact op het energiesysteem. Het vraagt dus een afweging van al die belangen en dus ook een ruimtelijke strategie. Dat vind ik, nogmaals, logisch en begrijpelijk, maar wel een vraag voor een volgend kabinet.

Voorzitter. De heer De Groot vroeg mij naar de flexcontracten: wat gaat daar nou precies aan veranderen en wanneer? Het net beter benutten door het flexibel te gebruiken is van ongelofelijk groot belang om de ruimte die we hebben zo goed mogelijk te gebruiken en te bekijken of we het aantal van 14.000 partijen die in de wachtrij staan naar beneden kunnen brengen. De zogenaamde capaciteitssturingcontracten zijn daar heel belangrijk voor. We zien echter ook dat die nog onvoldoende worden afgesloten. Dat zit 'm op de voorwaarden; dat was de specifieke vraag van de heer De Groot. Dat betreft onder andere de voorwaarden rondom aansprakelijkheid en de looptijd van het contract. Er vindt nu overleg plaats tussen vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, KGG en de ACM om op een aantal van die punten tot aanpassing of verbetering te komen. Het probleem bij de looptijd is dat die nu gekoppeld is aan het einde van de congestiesituatie, maar we weten allemaal niet precies wanneer dat is, dus dat geeft een heel onhelder eindbeeld. We zoeken nu dus naar meer werkbare looptijden van dat contract. De verwachting is dat dat verbeterde contract uiterlijk in april beschikbaar is.

Voorzitter. Dan een vraag van de heer Kops over de inzet van gasgeneratoren: is het niet tegenstrijdig dat netcongestie wordt veroorzaakt door duurzame-energieopwekking, terwijl netbeheerders gasgeneratoren inzetten om pieken

op te vangen? Ik begrijp op zich de tegenstrijdigheid die de heer Kops noemt. Ik denk wel dat ons tegenstrijdige gevoel ergens anders vandaan komt. Voor mij zit de tegenstrijdigheid erin dat we het gebruik van gas aan het afbouwen en hernieuwbaar aan het opbouwen zijn, en we nu af en toe gas nodig hebben om balans in dat net te brengen. Natuurlijk moet je het zorgvuldig doen en moet je een goeie afweging maken. Toch denk ik dat het goed is dat we dat doen. Dat is het realisme waar deze tijd van de energietransitie om vraagt. Als de inzet van gasgeneratoren als overbrugging kan dienen en kan voorkomen dat een investering in verduurzaming helemaal niet doorgaat en we dus stil komen te liggen, dan vind ik dat een te verantwoorden en te verdedigen tussenoplossing. Natuurlijk hebben we batterijen en opslag nodig als een langdurigere oplossing, maar dat is gewoon nog niet ver genoeg om dit hele vraagstuk zonder gasgeneratoren te kunnen oplossen.

Voorzitter. De heer Jumelet vroeg me hoeveel bedrijven door het aansluitoffensief aangesloten kunnen worden. Het eerlijke antwoord is dat we nog geen onderbouwde inschatting kunnen geven van het aantal bedrijven. We kunnen wel het effect in gigawatt geven. De schatting is dat we in 2030 5 tot 10 gigawatt en in 2035 10 tot 20 gigawatt kunnen vrijmaken. Maar dit is, nogmaals, een inschatting van het landelijk effect. We hadden het al over de FGU-regio. Het netcongestieprobleem doet zich in het land natuurlijk op verschillende manieren en in verschillende gradaties voor. De impact zal dus per regio verschillen.

Voorzitter. Wat betekent het aansluitoffensief voor andere projecten, zoals woningbouw, vroeg de heer Jumelet mij ook. Het doel van het aansluitoffensief is om zo veel mogelijk ruimte op het net te creëren, zodat je bedrijven en instellingen op de wachlijst zo snel mogelijk kan aansluiten. Op plekken waar sprake is van tekorten zal dit natuurlijk ook bijdragen aan het eerder ontstaan van ruimte voor prioritaire partijen, zoals de woningbouw.

Voorzitter. De heer Jumelet bevroeg mij over het project Veenoord-Boerdijk. Hij deed dat ook al eerder, in een commissiedebat. Wat hier gebeurt is gewoon superwrang. Eigenlijk is alles in orde — alles ligt klaar — maar omdat de Raad van State sneller met een uitspraak kwam, waren de aannemers bij TenneT nog niet klaar om aan de werkzaamheden te beginnen. Nogmaals, dat is heel wrang in een tijd waarin snelheid geboden is en we elke vorm van vertraging moeten voorkomen. Ik weet dat de grond inmiddels bouwrijp gemaakt wordt. Met de aanleg wordt zo spoedig mogelijk gestart. Ook is er overleg met TenneT, ambtenaren van KGG en mensen in de regio om te kijken waar in de bouw versneld kan worden. Ook evalueert TenneT de gemaakte inschattingsfout.

De heer Flach vroeg me hoe gemeentes kunnen helpen bij het aansluitoffensief. Gemeentes spelen een hele belangrijke rol bij het tot een succes maken van het aansluitoffensief. Voor een doorbraak is het opzetten van regionale tenders voor flexibiliteit namelijk van groot belang. We hebben regionale overheden, en dus ook gemeentes, hard nodig om locaties te zoeken, bijvoorbeeld voor regelbaar vermogen of batterijen. Daarnaast zijn gemeentes natuurlijk verantwoordelijk voor het verlenen van de benodigde vergunningen. Kortom, we hebben de hulp van en de samenwerking met gemeentes hard nodig.

Voorzitter. De vraag van mevrouw Teunissen over energiebesparing, in lijn met haar motie om onafhankelijk te worden van olie en gas uit de VS, is in alle interrupties inmiddels beantwoord, denk ik.

Voorzitter. Ik heb nog een vraag van de heer Dassen over het belang van interconnectiviteit. Hoe kunnen we dat nog verbeteren en versnellen? De integratie van de Europese energie-infrastructuur is natuurlijk van groot belang. Het mooie, zou je kunnen zeggen, is dat Nederland al enorm verbonden is. Maar het gaat er ook om dat de rest van Europa verder met elkaar verbonden wordt. Ik was twee weken geleden in Hamburg, op de Noordzeetop. Daar hebben we met een aantal landen rondom de Noordzee afspraken gemaakt voor de verdere ontwikkeling van windenergie en de energie-infrastructuur op zee. Het gaat over het versnellen, maar ook het beter coördineren van de aanleg. Daar speelt interconnectiviteit een belangrijke rol in.

Voorzitter. Ik ben de heer Köse nog een antwoord schuldig, maar ik heb al wel het een en ander gezegd over het overleg met mensen in de regio. De heer Köse stelde mij vragen over de gaswinning in kleine velden en de verantwoorde afbouw. Het is goed om een paar algemene opmerkingen te maken. De afgelopen jaren werd in Nederland ongeveer 30 miljard kuub aardgas per jaar gebruikt. Ongeveer een derde daarvan wordt in Nederland geproduceerd. De rest importeren we. Van die Nederlandse gasproductie komt twee derde uit kleine velden op zee en een derde uit kleine velden op land. Ook al bouwen we af, ook in de komende 25 jaar is de verwachte vraag naar gas in Nederland nog steeds groter dan de verwachte productie. We willen dat verschil natuurlijk zo klein mogelijk maken, want hoe kleiner dat verschil is, hoe kleiner de importafhankelijkheid is. Dat is de reden waarom we inzetten op opschaling van gaswinning op de gasvelden op de Noordzee. Op land winnen we alleen waar dat veilig en verantwoord kan. We zetten op die verantwoorde afbouw in via het sectorakkoord. Met de uitvoeringsagenda van het sectorakkoord — daarmee kom ik specifiek op de vraag van de heer Köse — blijven we eigenlijk dus continu in gesprek met de sector en de gaswinningsbedrijven over een verantwoord afbouwpad. We hebben natuurlijk ook de Mijnbouwtafels in Friesland en in Drenthe en alle aparte overleggen in Groningen, zodat ook dat gesprek met de regio gevoerd blijft worden. Dit in de richting van de heer Köse.

De voorzitter:

Bent u daarmee aan het einde gekomen van uw blokje netcongestie?

Minister Hermans:

Ja, voorzitter, dat denk ik wel. Ja.

De heer Van den Berg (JA21):

Nog even over netcongestie. Het ging er net al even over in het debat, maar ons netwerk zit al sinds 2022 in een noodsituatie. Nu komt het bericht van TenneT dat in de provincies Gelderland, Flevoland en in het bijzonder Utrecht het stroomnetwerk op de rand staat van stroomuitval. Dat is een bijzonder kritieke situatie. Ik vraag de minister hoe we dit gaan voorkomen naast alle maatregelen die al zijn

genomen, want op deze manier komt ook de woningbouw verder stil te liggen. Dat is onacceptabel.

Minister Hermans:

Ik gebruikte eerder het woord "ontstemd", maar ik ben hier eigenlijk gewoon pissig over. Eerder in het debat stelde de heer Grinwis mij hier al terecht een vraag over. We werken met z'n allen al jarenlang met man en macht. We weten ook dat het in de FGU-regio al langere tijd kritiek is en daar is een aanpak voor, maar nu komen we in een situatie die nog somberder is dan we gedacht hadden, met als potentieel gevolg de ongelofelijk ingrijpende maatregel van een aansluitstop. Maar daar zijn we nog niet. Ik zal ook in de laatste anderhalve week dat ik nog minister van Klimaat en Groene Groei ben, waar ook energie en de netcongestie onder vallen, alles op alles zetten en alles doen wat in mijn vermogen ligt om in kaart te brengen wat we kunnen en moeten doen om dit te voorkomen. Ik zei al tegen de heer Grinwis dat dit zit in de cijfers, in het in kaart brengen van de maatregelen en in voortdurend overleg met die provincies over wat je specifiek in die provincies kan doen.

De heer Van den Berg (JA21):

Als ik het goed lees, staat hier dat er zo snel mogelijk een hoogspanningsstation bij Utrecht-Noord moet komen en dat we, als die er niet komt, echt een — sorry — vet probleem hebben. Gaat de minister daarvoor zorgen? Is dat ook iets wat zij in haar pakket wil verwerken of hoe gaan we dat dan doen?

Minister Hermans:

Dat station bij Utrecht-Noord is van cruciaal belang. Daar spreken we al langer over, ook over wat je kunt doen om daar te versnellen. Dat is al onderdeel van gesprekken, maar je zou kunnen zeggen dat dit nu ook hoog op de agenda staat. Ik zou niet willen zeggen dat dit met stip op één staat, want je moet al die dingen tegelijkertijd en naast elkaar doen, maar dit hoort daar zeker bij.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van den Berg (JA21):

Ja, tot slot. Ik heb er op deze manier — dat ligt niet per se gelijk aan de minister of aan haar beantwoording — onvoldoende vertrouwen in dat we dit voor de zomer gaan oplossen. We leven al in februari; over een paar maanden is het zover. Dan hebben we een aansluitstop te pakken, ook voor de kleingebruikers, dus de woningbouw. Dat is onacceptabel. Ik zou de minister willen vragen om er alles, echt alles, aan te doen om dit te gaan voorkomen. Die woningbouw is namelijk zo belangrijk. Dit kunnen we niet laten liggen.

Minister Hermans:

Ja, ik doe er alles aan wat in mijn macht ligt. Laten we alsjeblieft wel voorzichtig formuleren. Er is nu geen aansluitstop. Die dreigt wel. Het scenario is somber. Maar ik zal er alles aan doen. Ik zal ook overdragen aan mijn opvolger dat er alles aan gedaan moet worden om dat te voorkomen.

Ik denk dat ook TenneT en de regionale netbeheerders er alles aan gelegen is om dit te voorkomen.

De heer Flach (SGP):

Ik ben, net als de minister, ontstemd over deze berichtgeving. Netcongestie houdt ons namelijk al een aantal jaren bezig, maar we worden toch weer verrast door dit bericht. Met andere woorden, wat zit er nog meer in de verrassingspijplijn? Wat komt er nog meer aan? Wat zijn de volgende verrassingen? De vraag die ik daarbij heb is: hoe kunnen we nu een landelijk beeld krijgen van de situatie over een aantal jaar, zodat we niet acuut nu dit soort noodscenario's over ons uitgestort krijgen?

Minister Hermans:

Ik denk dat de heer Flach raakt aan wat eigenlijk mijn grootste frustratie is op dit moment: hoe krijgen we nou goed zicht op die cijfers en prognoses? Dat beeld wisselt nu te vaak. Ik zei het al tegen de heer Grinwis. In oktober dachten we voorzichtig — dat is allemaal relatief — te zien dat het een beetje de goede kant op ging. En nu, drie maanden later, is er dit bericht en blijkt het veel somberder. Dus ik wil dat er veel meer stabiliteit komt in die prognoses en in die cijfers. Dat vraagt een hele intensieve samenwerking tussen TenneT, netbeheerders en het ministerie. Ik zal nu in kaart brengen — dat wordt as we speak ook gedaan door mijn collega's op het ministerie — wat wij kunnen doen om dat te verbeteren, samen met TenneT. Hierbij neem ik heel specifiek voor deze situatie ook mee hoe we deze cijfers op zo kort mogelijke termijn van een second opinion kunnen voorzien, zodat ik heel zeker weet, althans, zo zeker als mogelijk, wat de exacte situatie is en waar de ingrepen nodig zijn.

De heer Flach (SGP):

Een van de dingen die de minister dan wel haar opvolger kan doen, is een van de aanbevelingen uit het rapport van de gezant Netcongestie, Gerard Schouw, oppakken. Dat is namelijk het zwaarder belasten van het net, de vluchtstroken in gebruik nemen enzovoorts. Die discussie wil TenneT nu ook gaan opstarten. Daar zit iets tegenstrijdigs in. Aan de ene kant wordt er gewaarschuwd voor stroomuitval, terwijl we nog 20% capaciteit hebben. Dat is gewoon lastig uit te leggen. Ik denk dat dat in de communicatie beter moet worden uitgedragen en dat we daar snel ook op een oplossing in moeten zetten. Laten we eerlijk zijn: liever een iets lagere betrouwbaarheid dan straks een nullevering bij heel veel mensen thuis.

Minister Hermans:

Dit is een van de sporen. Dit zat ook al in het aansluitoffensief dat we onlangs gepresenteerd hebben voor heel Nederland. Ik deel dit heel erg met de heer Flach. Daar komt wel iets bij. Als je dit gaat doen, dan zal dat ook een discussie van kabinet en Kamer vragen. Hoe wegen we nou de publieke belangen van beschikbaarheid en betrouwbaarheid en zorgen we ervoor dat we door kunnen met woningbouwprojecten, om dat even als voorbeeld te noemen? Gaan we met elkaar weloverwogen aan dat we meer risico lopen, dus het risico van potentieel minder betrouwbaarheid, ten behoeve van het door kunnen investeren om mensen, bedrijven en projecten aan te kunnen blijven sluiten? Maar

ik ben het honderd procent met de heer Flach eens dat we deze discussie aan moeten met elkaar.

De voorzitter:
Tot slot.

De heer Flach (SGP):
Tot slot. Ik denk dat veel bestuurders en ontwikkelaars uit de regio Flevoland, Gelderland en Utrecht kijken naar dit debat en ook luisteren naar wat de minister hierover zegt. Wat kan de minister concreet op korte termijn voor die drie provincies doen om deze problematiek af te wenden?

Minister Hermans:
Ik denk hierbij aan het volgende. Eén: een second opinion op die cijfers. Dat moet ook met de provincies samen, want zij moeten natuurlijk ook precies weten wat hier exact het probleem is. Twee: de maatregelen in kaart brengen. Wat kun je nog allemaal doen voordat je tot die totaal onwenselijke maatregel van die aansluitstop overgaat? Drie: met Flevoland, Gelderland en Utrecht kijken wat je hier nou specifiek aan maatwerk zou kunnen doen. Dan denk ik bijvoorbeeld aan regelbare opwek.

De heer Grinwis (ChristenUnie):
Ik ben er toch echt wel van geschrokken. Wij laten de inwoners, de bedrijven en zeker de woningzoekenden in Flevoland, Gelderland en Utrecht niet zakken. Wat mij toch frappeert, is het volgende. Pakken we dit wel voldoende als een crisis aan? Toen corona uitbrak, hadden we binnen de kortste keren een crisisaanpak. Toen de energieprijzen crisis uitbrak, met name naar aanleiding van de inval in Oekraïne in 2022, hadden we binnen de kortste keren een crisisaanpak.

De voorzitter:
Uw vraag?

De heer Grinwis (ChristenUnie):
Hebben wij hiervoor wel voldoende een crisisaanpak? Als ik hoor dat de bouw van het station in Utrecht-Noord vertraagd wordt door bezwaarmakers, denk ik echt: wat zijn we in dit land aan het doen?

Minister Hermans:
Twee dingen hierover. Eén. Zeker deze specifieke situatie in FGU vraagt alle aandacht en alle inzet. Het krijgt nog mijn inzet in de komende anderhalve week, en ik geloof dat dit onderwerp daarna bij de staatssecretaris van KGG belegd is. Dat zeg ik even uit mijn hoofd dus pin mij hier niet op vast, maar dit moet met de grootste urgentie worden aangepakt. Ik zie hoe hierover bij mij op het ministerie echt veelvuldig overlegd wordt met TenneT en de netbeheerders, maar ik sta altijd open voor wat daarin verbeterd kan worden. Je moet nooit blijven vasthouden aan hoe het ooit bedacht is. Dat is één.

Het tweede is die vertraging, of vertragingen, moet ik eigenlijk zeggen, die je op veel plekken in het land ziet door bezwaar- en beroepsprocedures. Utrecht-Noord is nu een

hele pregnante. Dat vraagt ook iets van ons, hier in Den Haag, in de politiek. Het vraagt iets van de bestuurlijke kant, dus van het kabinet, en van de Kamer. Ik snap echt dat niemand zit te wachten op een hoogspanningsstation in zijn achtertuin, als ik het even huiselijk mag zeggen. Maar als we dat allemaal zeggen, in al die twaalf provincies, komt er geen hoogspanningsstation bij en dan lossen we dit probleem niet op. Dus we zullen dit soort lastige projecten in de achtertuin of op een plek waar je het liever niet wilt, toch moeten overwegen en toch moeten doorzetten voor het grotere belang.

De heer Grinwis (ChristenUnie):
Mijn zegen heeft de minister om dit te overrulen. Maar ik wil ook nog even het punt in herinnering brengen dat de minister eerder in dit blokje maakte over datacenters, naar aanleiding van mijn vraag. Dit bericht over de dreigende aansluitstop voor kleinverbruikers in Flevoland, Utrecht en Gelderland slaat in als een bom in de Kamer. We schrikken daar enorm van, maar tegelijkertijd zitten we een soort van met de handen in het haar, omdat er nog oude aanvragen zijn voor datacenters, waar ooit vergunningen voor zijn verleend en waarvoor de regelgeving die voormalig minister voor VRO Hugo de Jonge heeft afgekondigd, eigenlijk onvoldoende is.

De voorzitter:
En uw vraag?

De heer Grinwis (ChristenUnie):
Ondertussen voegen we dus die grote datadozen toe op ons net, terwijl woningzoekenden schreeuwen om een huis, dat we straks niet meer kunnen aansluiten. Ik vind dat echt ongelofelijk. Kunnen we dat niet nog beter bij elkaar brengen?

Minister Hermans:
Uw punt is volstrekt helder. Ik deel dit ook, zeker met het nieuws dat nu naar buiten is gekomen. In ons huidige beleid zijn er twee voorwaarden waaraan je moet voldoen. Bij dat ene datacenter waar de heer Grinwis onlangs volgens mij ook een mondelinge vraag over stelde, gaat het om een constructie waardoor je net niet aan die twee voorwaarden voldoet. Dan kun je er dus niet op sturen. Ik vind echt dat we hiernaar moeten kijken in die bredere afweging die ik net schetste, waar ruimtelijke afwegingen in spelen maar zeker ook de impact op het net, indachtig het nieuws van zojuist.

De voorzitter:
Tot slot.

De heer Grinwis (ChristenUnie):
Maar die en-enregel, dus én meer dan 10 hectare én meer dan 70 megawatt, kan eenvoudig worden aangescherpt door het of-of te maken, dus dat alleen 70 megawatt al voldoende is om het te kwalificeren als een hyperscale. Dat even als suggestie. Maar het kan ook dat er ooit in het verleden misschien een omgevingsvergunning is verstrekt. Is dat dan echt dominant? Moet de netbeheerder zo'n partij, zo'n datacenter, dan aansluiten? Kan het prioriteringskader

niet zo veel tanden krijgen dat we dat soort maatschappelijk wat minder nuttige toepassingen op korte termijn even wat meer achter in de rij zetten ten opzichte van woningbouw-projecten?

Minister Hermans:

Ik weet dat er natuurlijk ook naar dit soort oplossingen wordt gekeken in het grotere vraagstuk van netcongestie en ruimte op het net. Ik zal het even nagaan, want ik weet de precieze stand van zaken niet. Dan kan ik daar in tweede termijn nog even op terugkomen bij de heer Grinwis. Maar ik snap het ongemak. Tegelijkertijd gaat het ook om rechtszekerheid. Daar kan ik niet zomaar doorheen fietsen. Maar ik begrijp het punt en nogmaals, ik zal hier in tweede termijn nog even op terugkomen.

De heer Vermeer (BBB):

Dit probleem in Flevoland, Gelderland en Utrecht speelt al een paar jaar. Er wordt voor gewaarschuwd. De provinciebesturen lobbyen ervoor dat er nu echt iets moet gebeuren. Al anderhalf jaar zeggen wij dat de rode lampjes op het dashboard felrood branden. Dan kan de gezant wel zeggen dat we de vluchtstrook benutten, maar nee, daar moet die auto op neergezet worden, want als je lampjes branden, heb je storing. Nu komt de provincie Flevoland met de oplossing om de overcapaciteit van windturbines tijdelijk te benutten om de netcongestieproblemen op te lossen, oftewel: zet die krengen uit!

De voorzitter:
En uw vraag?

De heer Vermeer (BBB):

Want dan kunnen wij gewoon gaan bouwen. Is de minister bereid om nu eens gewoon in te grijpen en die pauzeknop op wind- en zonne-energie in te drukken? Dat is namelijk een groot deel van de oorzaak van dit probleem.

Minister Hermans:

Als het zo simpel was ... Dat weet de heer Vermeer ook. Nu maken we een ingewikkeld vraagstuk wel heel simplistisch. Dat neemt niet weg dat ik vind dat we alle opties in kaart moeten brengen. Wat kan je doen in deze provincies om die dreigende aansluitstop te voorkomen? Dat zal ik doen.

De heer Vermeer (BBB):

Ik bestrijd dat dit een simplistische oplossing is. Het is gewoon een oplossing die de provincie Flevoland zelf voorstelt. Bij een file doen we precies hetzelfde. Als er al een file staat, gaan we er niet nog meer auto's naartoe leiden. Nee, dan halen we ze daar weg of blokkeren we de weg met een rood kruis, als er een ongeluk is. Dit is dus helemaal niet simpel. Ja, feitelijk is het wel simpel, maar het kan niet afgedaan worden als iets te simplistisch om een oplossing te zijn.

Minister Hermans:

Ik heb toegezegd — dat blijf ik ook toezeggen — dat ik met de provincies alles op een rij zet: wat we kunnen doen en

welke maatregelen mogelijk zijn, oplopend tot de maatregel die ik dus wil voorkomen. Dat zal ik ook met de provincie Flevoland doen. In de richting van de heer Grinwis zeg ik dat ik dat zal doen met een crisisteam binnen KGG. Op die manier gaan we werken.

De heer Peter de Groot (VVD):

Ik heb een paar maanden geleden een motie ingediend die opriep om de verdere flexibilisering, waar ik het in het debat ook over heb gehad, vooral toe te passen in de provincies Flevoland, Gelderland en Utrecht en de wettelijke ruimte hiervoor te zoeken. Dat is hard nodig, is vandaag maar weer gebleken. Ik hoor de minister iets zeggen over een crisisteam. Mijn vraag gaat over het volgende. De minister gaf aan het te willen bezien in de innovatieve aanpak die ze in heel Nederland gaat toepassen. Is de minister inmiddels overtuigd dat het specifiek voor Flevoland, Gelderland en Utrecht nodig is om daarnaar te kijken?

Minister Hermans:

Ik begrijp niet helemaal wat de heer De Groot daarmee bedoelt. Ik ging net even in op die flexibele contracten. Als die worden aangepast, gelden die voor het hele land. In FGU waren we al bezig met een specifieke aanpak. Die wordt nu geïntensiveerd, omdat het probleem daar op dit moment nijpend is.

De heer Peter de Groot (VVD):

Dat stelt mij gerust. Het probleem is niet morgen opgelost, want er moet heel veel gebeuren, maar ik ben blij dat de minister specifiek kijkt naar de provincies die die aandacht hard nodig hebben. Dank.

De heer Dassen (Volt):

Bij netcongestie had ik gevraagd naar de betere interconnectiviteit met andere Europese landen. De minister heeft mijn vraag beantwoord, maar in het antwoord gaf zij aan dat Nederland daar al heel goed in is. Maar het Europese doel is 15%; Nederland blijft op 8% haken. Kan zij mij dan uitleggen waarom wij niet in staat zijn te voldoen aan die 15%?

Minister Hermans:

Dat je ergens goed in bent, betekent niet dat je klaar bent. Dat is een van de redenen dat we bijvoorbeeld met het VK hard werken aan de interconnectie via de LionLink, zodat wij kernenergie uit het VK kunnen gebruiken en het VK windenergie van Nederwiek, een van onze windparken, kan gebruiken. We zijn dus zeker nog niet klaar. Daar werken we hard aan door. Het type afspraken dat we in Hamburg hebben gemaakt, is daar heel belangrijk voor. Die afspraken gaan bijvoorbeeld ook over de vraag hoe je de kosten en de baten verdeelt bij het aanleggen van zo'n gezamenlijke infrastructuur.

De heer Dassen (Volt):

Het is cruciaal om de netcongestie tegen te gaan, maar ook om in Europa straks een stabiel netwerk met elkaar te hebben dat beter kan omgaan met sabotage, black-outs en dat soort zaken. Ik ben nog heel erg zoekende hoe wij als Nederland ervoor kunnen zorgen dat we die doelen gaan

halen. Hoe kunnen we versnellen? Wat zijn daarin de knelpunten? Waar lopen we tegen aan?

Minister Hermans:

Het is goed dat we die verklaring in Hamburg hebben getekend, denk ik. Op Europees niveau moeten we onze planning beter op elkaar afstemmen. Het gaat ook over hoe je de kosten kunt delen in dit soort projecten. Dat gaat over kosten en baten, moet ik zeggen, want het gaat niet alleen over de kosten. Dit weerhoudt landen er vaak van om zoiets aan te leggen. Het is grensoverschrijdend: je hebt er allebei iets aan en maakt allebei kosten. We hebben nu voor eerst afgesproken dat we dat gaan uitwerken. Daar zijn we nog niet. Toen ik anderhalf jaar geleden begon en ik dit idee van cost sharing opperde, keek iedereen mij wazig aan. Nu hebben we in ieder geval het uitgangspunt vastgelegd.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Dassen (Volt):

Het liefst zou je dit natuurlijk Europees doen, want dan heb je deze discussies niet en loop je niet vast met elkaar; dat kun je financieren met eurobonds, maar dat is een heel ander debat. Is de minister het met mij eens dat er een actieplan moet komen om ervoor te zorgen dat we dit gaan versnellen, zodat we als Europa stabiliteit krijgen en de kosten flink naar beneden gaan voor de consumenten? Is de minister van plan om hier een actieplan voor te maken zodat we de doelstelling van 2030 halen?

Minister Hermans:

Volgens mij wordt hier gewoon continu aan gewerkt. We hebben in Europees verband niet voor niks de samenwerking met landen rondom de Noordzee via het Pentaverband en NSEC. Door met deze landen samen te werken, kunnen we versnellen. Ik zit dus oprecht even te zoeken naar wat er de toegevoegde waarde van is als ik nu een nieuw plan ga maken dat anders is dan: hier met toewijding en tempo aan doorwerken.

De voorzitter:

Mevrouw Teunissen, dan meneer Jumelet en dan gaat u verder naar het onderwerp kernenergie.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Ik heb nog een vraag over de datacenters. Ik begrijp dat de minister er ook in tweede termijn op terugkomt, maar ik sloeg toch aan op wat ze zei, namelijk dat een plan aan een nieuw kabinet is. Ik wil even een verduidelijking. Er had namelijk allang ingegrepen moeten worden. We hebben in 2022 de afspraak gemaakt dat er maar twee grote, hyperscale datacenters komen. Nu blijkt dat niet het geval te zijn. We hebben een netcongestiecrisis en we laten de datacenters maar binnenkomen. Ik weet dat het nieuwe kabinet er al bijna is, maar volgens mij moet er nu heel snel een plan worden gemaakt voor hoe we gaan ingrijpen en hoe we die criteria gaan aanscherpen. Kan de minister dat bevestigen?

Minister Hermans:

Ik heb al gezegd dat ik de vragen van de heer Grinwis, die mevrouw Teunissen dus onderstreept, snap, maar we hebben er ook gewoon mee te maken dat de verbodsbepaling op enig moment is ingegaan. Op vergunningen die voor 16 februari 2022 zijn aangevraagd, is die verbodsbepaling niet van toepassing. Zoals ik net ook tegen de heer Grinwis zei, kan ik niet zomaar overal doorheen fietsen. Dat laat onverlet dat ik vind dat we hiernaar moeten kijken.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Gezegd hebbende dat we de discussie niet helemaal opnieuw moeten gaan doen, was het in 2022 duidelijk dat er maar twee hyperscale datacenters kwamen. Nu komt uit een hoge hoed dat er al eerdere vergunningsaanvragen waren. Dan vraag ik me af waarom door het ministerie überhaupt nog niet de mogelijkheden in kaart zijn gebracht om iets te doen aan die oude aanvragen. Misschien is dat wel gedaan; dan hoor ik het graag. Dat de minister dat nu nog niet weet, toont wat mij betreft een gebrek aan urgentiebesef.

Minister Hermans:

Het ruimtelijk beleid ten aanzien van datacenters is de verantwoordelijkheid van de minister van VRO. Deze vraag werd hier gesteld in relatie tot de impact op de netcongestie. Ik heb in algemene zin iets gezegd over waarom ik het belangrijk vind dat we daarnaar kijken, maar de beleidsverantwoordelijkheid voor dit domein ligt bij VRO.

De heer Jumelet (CDA):

Ik hoor de minister zeggen dat er een crisisteam komt voor Utrecht, Gelderland en Flevoland. Ik denk dat het heel goed is om zo te acteren, maar als ik debat zo debat hoor, komt bij mij toch de vraag op hoe dit allemaal zo kan gebeuren. Enige tijd geleden heb ik bij het debat over netcongestie een motie ingediend over de manier waarop we inzicht kunnen krijgen in de data. Ik wil toch aan de minister vragen om daarop nog eens te reflecteren. Ik zou bijna zeggen: zijn we wel in control over al de maatregelen die we nemen? Als we al die inzet plegen met al die subsidieregelingen, zijn we daarbij in control? Doen we de goede dingen?

Minister Hermans:

Volgens mij zei ik net ook tegen de heer Grinwis, de heer Flach en de heer Vermeer dat ik dat niet vind kunnen bij zo'n ingewikkeld vraagstuk, dat zo raakt aan onze samenleving. Het raakt aan de aansluiting van woningbouwprojecten en aan bedrijven die willen uitbreiden of verduurzamen, maar die niet weten waar ze aan toe zijn. Dan is het van belang dat de data op orde zijn, zodat je kan sturen en monitoren, en je problemen aan ziet komen. In oktober hadden we een ander beeld dan vandaag — de hoeveelste is het vandaag? — op 12 februari. Dat kan niet. Ik snap dat er iets verandert en dat het iets fluctueert, maar dit soort grote verschillen kunnen niet. Ook daar kun je geen crisisaanpak op bouwen. Ik vind dus dat zorgen voor echt hele strakke sturing op die cijfers onderdeel moet zijn van wat dat crisisteam gaat doen; dat hadden we ook al afgesproken. Heel specifiek voor deze regio wil ik een second opinion over die cijfers. In het algemeen is de vraag hoe we meer rust in die prognoses en stabiliteit in de cijfers brengen.

De heer **Jumelet** (CDA):

Dank voor het antwoord. Ik zeg er toch bij dat het bij al de dingen die we doen, ontzettend nodig is om het grotere plaatje te zien. Het zou toch jammer zijn als we belastinggeld besteden aan zaken waarvan we later moeten zeggen dat we die anders hadden moeten doen? In die zin denk ik dus dat het goed is dat er een crisisteam komt. Toch wil ik nog benadrukken dat de regie heel belangrijk zal zijn in de komende tijd.

Minister **Hermans**:
Dat deel ik.

De **voorzitter**:
U vervolgt met kernenergie.

Minister **Hermans**:

Ja, voorzitter, kernenergie. De heer Heutink, die volgens mij niet in de zaal is, vroeg hoe we vaart gaan maken met het realiseren van die nieuwe kerncentrales. In het verleden daarvan vroeg de heer De Groot mij wat de stand is wat betreft de eerste twee grote centrales en of ik bijvoorbeeld al met de grondverwerving ben begonnen. Het kabinet zet echt concrete stappen richting de realisatie van de eerste twee kerncentrales. Een belangrijk moment is dat we op korte termijn de oprichting van NEO NL zullen formaliseren. Die deelneming gaat de nieuwe kerncentrales laten bouwen en zal de exploitatie op zich nemen. Dat is dus een belangrijk moment. Het klinkt misschien organisatorisch, maar dat hebben we echt nodig om dit te kunnen doen. Daarnaast worden door KGG op dit moment al werkzaamheden verricht, zodat NEO NL als zij is opgericht — dat gaat echt snel gebeuren — kan starten met de inkoopprocedure van de technologieleverancier. Dat is een tweede belangrijk spoor in de bouw van de kerncentrales. Het derde gaat over de locatiekeuze. Begin februari hebben we de Notitie Reikwijdte en Detailniveau gepubliceerd. Dat is een belangrijke stap richting de voorkeursbeslissing voor de locatie. Die is nog steeds na de zomer voorzien. Ik kan in het algemeen geen uitspraken doen over strategische grondverwerving, vanwege de vertrouwelijkheid en de positie. Dat antwoord kan ik dus niet geven aan de heer De Groot.

Ik kan nog wel iets tegen de heer Dassen zeggen over SMR's en wat ik daarbij realistisch acht. Laat ik zeggen dat ik positief ben over de ontwikkeling van SMR's en de bijdrage die SMR's kunnen leveren aan het Nederlandse energiesysteem. De eerlijkheid gebiedt mij ook te zeggen dat initiatieven in Nederland echt nog moeten concretiseren en op dit moment nog niet met een tijdsplan kunnen aantonen dat realisatie in 2035 reëel lijkt. Wat het kabinet nu doet, is initiatieven gepast ondersteunen, dus daar waar echt een duidelijke vraag en behoefte liggen. Zo hopen we bij te dragen aan de versnelling.

Als je internationaal kijkt, zie je dat er ook in andere westerse landen nog geen SMR gebouwd is. In Canada is wel gestart met de bouw van een first-of-a-kind SMR. De verwachting is dat die rond 2030 operationeel kan zijn. Ik verwacht niet dat er in een ander land eerder dan in 2030 een SMR zal draaien. Ik volg die ontwikkelingen op de voet. Ik ben in de zomer in het VK geweest om te horen hoe zij met hun SMR-programma en -aanpak omgaan. Ik spreek er rondom de Energieraad ook vaak met collega's uit Finland en Zwe-

den over. Zo blijven we kennis en informatie uitwisselen. Ik heb in het vorige debat Kernenergie een stappenplan aan de Kamer toegezegd waarin we nog specifiekere uitzettingen hoe wij de ontwikkeling en planning van SMR's in Nederland voor ons zien. Ik verwacht dat dat voor de zomer aan de Kamer gestuurd kan worden.

Voorzitter. Dan ga ik langzaam over naar het blokje overig.

De heer **Dassen** (Volt):

Ik heb een vraag aan de minister, ook voor haar opvolger. In het coalitieakkoord wordt wat ruimte opengelaten om te zeggen: de grote kerncentrales gaan we niet meer bouwen; we gaan alleen nog maar focussen op de SMR's. Wat zou haar advies hierin zijn?

Minister **Hermans**:

Ik ben in dit kabinet begonnen met de ambitie van vier kerncentrales en het in beeld brengen van wat SMR's zouden kunnen bijdragen aan kernenergie of het energiesysteem in Nederland. Daarvoor heb ik dus alles in gang gezet. Ik heb voor de eerste twee kerncentrales de stappen in kaart gebracht om tot de locatiekeuze en de start van de bouw over te kunnen gaan. Voor kerncentrales 3 en 4 zitten we nog een paar stappen daarvóór. Vooral ruimtelijk zijn we nu aan het kijken wat daarin de mogelijkheden en opties zijn. Daar gaan we in het NPE, dat met Prinsjesdag verschijnt, nader op in. We hebben nu in beeld gebracht wat voor bijdrage de SMR's kunnen leveren en ik kom met een stappenplan. Dit zou ik overdragen. Dit is ook hoe ik de passage interpreteer. We hebben die vier kerncentrales — bij 1 en 2 zijn we waar we zijn en bij 3 en 4 zijn we bezig met die ruimtelijke inpassing — en we hebben de potentie van SMR's.

De heer **Dassen** (Volt):

Dat is weer een andere interpretatie dan we eerder in het debat hebben uitgewisseld. Bij de meeste partijen was die volgens mij dat er twee SMR's zouden zijn; voor sommige partijen zouden er ook vier SMR's kunnen zijn. Kan de minister aangeven wat de eventuele consequenties zijn als de bouw van de twee voorgenomen kerncentrales, waar al stappen in zijn genomen, niet doorgaan?

Minister **Hermans**:

Dat is een wat-alsvraag, die voor mij op dit moment totaal niet relevant is. Ik heb net geschetst dat we aan de vooravond staan van het oprichten van de deelneming NEO NL. We hebben de Notitie Reikwijdte gepubliceerd, zodat we op weg kunnen naar de locatiebeslissing. Alles is daarop gericht.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Dassen** (Volt):

Dit is geen wat-alsvraag. In het coalitieakkoord staat het niet zo duidelijk als in het regeerakkoord van deze minister. Dat roept bij mij vragen op. Het is dan een terechte vraag, denk ik, of zij kan aangeven wat de consequenties zijn als we die trajecten zouden stoppen.

Minister Hermans:

De heer Dassen vroeg mij wat ik zou overdragen aan mijn opvolger. Dat heb ik duidelijk gemaakt: de stappen die we hebben gezet voor 1 en 2 doorzetten, voor 3 en 4 hetzelfde doen en de potentie voor SMR's verder uitwerken in dat stappenplan. De consequentie van nu stoppen is dat er ongelofelijk veel werk verloren gaat en je iets weggooit wat we keihard nodig hebben in de toekomst, namelijk regelbare opwek. Mijn dringende advies zou dus zijn om door te gaan met kernenergie, maar dat is ook gewoon de afspraak in het coalitieakkoord.

De voorzitter:

De heer Van den Berg heeft een interruptie en dan rondt u uw beantwoording af.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik hoor de minister net zeggen dat er voor Nederland nog geen concrete plannen zijn voor wanneer wij een SMR gebouwd kunnen hebben. Ik spreek veel met de kernenergie-industrie. Die zegt heel duidelijk dat het wel kan voor 2035, mits wij aan de voorkant helpen met de vergunning en er een locatiebesluit komt, zoals we bij windturbines doen. Kortom, waarom doen we dat nog niet voor kernenergie?

Minister Hermans:

Wij zijn in gesprek met verschillende initiatiefnemers die werken aan SMR's. We bekijken waar we kunnen ondersteunen om de SMR-ontwikkeling te versnellen. Ik zie echt potentie, op verschillende manieren ingepast in ons energiesysteem. Ik schetste het net ook al richting de heer Dassen. Kijk internationaal. Er is in Canada gestart met de bouw van een first-of-a-kind SMR, die rond 2030 operationeel zal zijn. Maar daar zijn wij gewoon nog niet. Dit is mijn beste inschatting op dit moment. Maar u krijgt het toegezegde stappenplan voor de zomer. Volgens mij heb ik dat zelfs specifiek aan de heer Van den Berg toegezegd.

De heer Van den Berg (JA21):

Ja, klopt. Dank u wel daarvoor, minister. U hoort ook mijn roep om versnelling. Stel dat we de regels gelijk trekken met de regels voor windparken op zee. We geven vergunningen voor die windparken en geven het op een presenteerblaadje aan de windindustrie. Waarom kunnen we dat niet ook gewoon doen voor kernenergie? Kies een locatie en help met de vergunningen. Dan kunnen de private investeerders instappen. Waarom doen we dat niet?

Minister Hermans:

De heer Van den Berg doet nu alsof we met een bootje de zee op gaan en een locatie aanwijzen en dat er vervolgens een windpark wordt gebouwd, maar zo werkt het niet. Daar gaat echt wel wat meer werk in zitten, nog los van de ingewikkeldheid waar de windsector op dit moment mee te maken heeft. Het bouwen van kerncentrales is een ongelofelijk complexe, technische operatie en vraagt om heel veel ruimtelijke inpassingen. Wij hebben in Nederland afspraken gemaakt over hoe we dat op een zorgvuldige manier doen, via projectprocedures. Daar hecht ik aan. Waar we snelheid kunnen maken, zal ik dat natuurlijk niet nalaten.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van den Berg (JA21):

Tot slot. Inderdaad, windturbines zijn ook niet makkelijk om te bouwen. Van Oord doet dat heel erg goed. Maar de overheid wijst de kavels aan, zoals IJmuiden Ver Gamma. Dat doet we niet bij kernenergie. Sterker nog, we helpen de windparken met de vergunningen. Wanneer windenergiebouwers zich niet inschrijven, verhogen we zelfs de subsidie voor de windparken. Nogmaals, waarom kunnen we dat niet ook bij kernenergie doen? Help die industrie nou, minister.

Minister Hermans:

Er staat in het Klimaatfonds zo'n 13,5 miljard, geloof ik, gereserveerd voor kernenergie. Bij wind op zee helpen we nu met een subsidie om te voorkomen dat het stilvalt. Dit is wat we te doen hebben in die energietransitie; het is en-en-en. Daar waar we kunnen helpen, ondersteunen we. Iets bouwen op zee waar niet direct mensen omheen wonen of op land waar je in een dorp, stad of regio terecht komt, vraagt om andere typen overleg. De manier waarop het impact heeft op de natuur is anders. We houden overall rekening mee. Waar we sneller kunnen, zullen we dat doen. Maar het is en-en-en. Om het in de woorden van de heer Van den Berg in zijn maidenspeech te zeggen: het is doorzettingsvermogen en het is niet opgeven. Dat geldt ook voor deze energietransitie. Voorzitter, via u nog even mijn complimenten voor de maidenspeech van de heer Van den Berg.

De voorzitter:

Komt u tot een soort van afronding van uw beantwoording?

Minister Hermans:

Ja, voorzitter. Dat ga ik echt proberen. Mevrouw Teunissen en ik hebben het al vaker gehad over een verbod op fossiele reclames. Haar vraag aan mij was nu hoeveel ik nog moet onderzoeken tot we tot een nationaal verbod overgaan. Het is meer ... Ik heb in verschillende brieven gereageerd op gedane onderzoeken. Ik heb niet gezegd dat het per definitie onmogelijk is, maar wel dat het heel veel vraagt. Het is ook niet het beleid van dit kabinet om daartoe over te gaan. Ik zie dus op dit moment geen aanleiding om die conclusie te herzien.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u eerst uw beantwoording afrondt. Dan doe ik daarna nog een ronde interrupties, een hele korte schorsing en dan de tweede termijn van de zijde van de Kamer.

Minister Hermans:

Voorzitter. Mevrouw Teunissen vroeg ook naar de uitspraak over Bonaire. Dat oordeel hebben we gezien en dat kennen we. Dat wordt nu zorgvuldig bestudeerd door het kabinet. Het volgende kabinet zal invulling geven aan de verschillende aspecten van de uitspraak en de afweging maken of er in hoger beroep wordt gegaan. De amendementen doe ik zo apart.

Dan de vraag van de heer Dassen, of wij eenzelfde soort onderzoek overwegen als de Britse veiligheidsdiensten hebben gedaan naar klimaatverandering en de impact daarvan op onze veiligheid, gezondheid en stabiliteit. Ik ken het rapport waar de heer Dassen naar verwijst en ik herken ook een aantal van de risico's en de impact die daarin geschetst worden. Ik vind ook dat we die veiligheidsrisico's voor Nederland goed in de gaten moeten houden. Ik kan tegen de heer Dassen zeggen dat het Analistennetwerk Nationale Veiligheid in opdracht van de NCTV de gevolgen van klimaatverandering voor de nationale veiligheid heeft geanalyseerd. Dat is terug te lezen in een analyse uit 2022 en een trendanalyse uit 2024. Of er een nieuwe dreigingsanalyse analoog aan de Britse veiligheidsdiensten moet komen, is natuurlijk aan een volgend kabinet. Maar de gedachte dat je deze opgave ook in relatie tot veiligheid moet bezien, deel ik erg met de heer Dassen.

Voorzitter. Dan nog een vraag van de heer Kops over de zogenaamde statistische overdracht als het 2030-doel niet wordt gehaald. In tegenstelling tot hoe het was in 2020, is er nu niet een bindend nationaal doel voor hernieuwbare energie vastgesteld. Daarom kunnen we niet op voorhand stellen, wat onlangs in het nieuws was, dat Nederland een eventueel tekort op haar nationale bijdrage aan het Europese doel financieel zou moeten compenseren. Zo was dat dus in 2020. De focus is er op dit moment op gericht om het beleid dat we hebben afgesproken, om het 2030-doel te halen, ook voor elkaar te krijgen. Het heeft de voorkeur om aanvullende acties te nemen in plaats van over te gaan op die statistische overdracht.

Voorzitter. Dan denk ik dat ik alle vragen beantwoord heb. Nee. Misschien nog een laatste, van de heer Klos, over de eindejaarsmarge. Ik heb de systematiek daarvan al wel in de beantwoording toegelicht, maar dan hier nu nog een enkel mondeling woord daarover. We hebben de afspraak dat als departementen voor de Miljoenennota zien dat het geld niet helemaal tot besteding komt, zij dat kunnen overmaken naar het Klimaatfonds, zodat het beschikbaar blijft voor klimaat- en energiebeleid. We hebben daar de afgelopen jaren ook echt op gestuurd, zo van: doe dat nou, ministerie van IenW en van VRO, als je daarvoor staat. Daar zal ik mee doorgaan; ik zal dat overdragen aan mijn opvolger. Overigens geldt dat ook voor mijzelf, voor industrie en elektriciteit: doe dat nou, want dan blijft het geld beschikbaar. Ik denk dat mijn les vooral is dat we daar strak op sturen.

Voorzitter, dat was dan echt de laatste vraag.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik geef één ronde ruimte voor interrupties. Ik zie drie interruptanten bij de microfoon staan.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Toch nog even over het landelijk verbod op fossiele reclames en vleesreclames. De minister zegt dat het heel ingewikkeld is en dat er heel veel bij komt kijken, maar ik maak het punt nu, omdat we zien dat Amsterdam, Den Haag, Delft, Haarlem en Zwolle — misschien vergeet ik nog een gemeente — nu allemaal dat verbod hebben ingesteld, in ieder geval voor fossiele reclames en een aantal ook voor vleesreclames. Het is natuurlijk volledig tegenstrijdig dat we het hier de hele tijd hebben over de industrie die,

terecht, moet verduurzamen, maar dat je tegelijkertijd de behoefte aan, de vraag naar, vervuilende producten creëert. Dat is volledig tegenstrijdig beleid. Als al die gemeentes dat nu doen, snap ik niet waarom de minister zegt dat het heel ingewikkeld is om tot een landelijk verbod te komen. Dat lijkt me helemaal niet zo ingewikkeld.

Minister Hermans:

Waarschijnlijk wegen wij allebei hoe complex het is. Ik vind het complex als ik kijk naar wat ik moet afbakenen voor zo'n landelijk verbod. Ik heb, met dit kabinet, de afweging gemaakt en ga niet tot zo'n landelijk verbod over. Het staat een nieuw kabinet natuurlijk vrij om die afweging opnieuw te maken.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Maar dan is het wel zaak dat je die weging maakt op basis van wat we zien in de praktijk. De minister zegt dat het aan de afbakening ligt. Dat is nou precies wat we in de praktijk zien, een hele heldere afbakening van wat nou fossiele reclame en vleesreclame in de openbare ruimte is. Er is zelfs een rechtszaak over gevoerd in Den Haag, waarin de gemeente Den Haag gewoon gelijk heeft gekregen. Welke weging heeft de minister dan gemaakt waardoor zij nu denkt dat dit allemaal niet kan?

Minister Hermans:

Als je tot een nationaal verbod overgaat — ik heb het even niet over het lokale verbod — moet je een maatstaf ontwikkelen of een grenswaarde vastleggen voor wat je nou wel of niet als fossiel kunt beschouwen. Zo'n maatstaf bestaat op dit moment niet. Je moet duidelijk maken op welke vormen het verbod betrekking zou hebben. Je moet natuurlijk juridisch robuust onderbouwen dat zo'n verbod ook echt effectief beschermt tegen klimaatschade, luchtverontreiniging en gezondheidsschade. Dat vraagt ook weer maatstaven en grenswaarden. Ik heb de conclusie getrokken dat ik dat niet ga doen. Ik richt de energie op andere maatregelen om tot duurzaam gedrag te komen, en ik denk dat dat iets is wat mevrouw Teunissen en ik delen.

De voorzitter:

Tot slot.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Die andere maatregelen zijn er niet. Dat is nou precies het probleem. Ik zie geen andere maatregelen vanuit het kabinet om ervoor te zorgen dat vervuilend gedrag niet langer wordt aangewakkerd. Als de minister mij één maatregel kan noemen, is dat oké, maar ik zie die maatregelen niet en dit is wel het laaghangend fruit. Een verbod op fossiele reclame is het meest simpele wat we kunnen doen om vervuilend gedrag niet aan te wakkeren.

Minister Hermans:

Je gaat naar verbodsmaatregelen kijken als je gelooft dat je alles wat niet mag, moet bestraffen of stoppen. Ik geloof ook heel erg dat je het goede gedrag moet stimuleren. We hebben een SDE++-regeling om ondernemers en bedrijven te helpen bij innovaties in hernieuwbare energie en schonere produceren. We hebben de ISDE-regeling om mensen die

hun huis willen isoleren te kunnen ondersteunen. Zo kan ik nog wel een tijdje doorgaan. Die maatregelen zijn er dus in overvloed.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

De minister had het net al eventjes over Bonaire en de uitspraak. De minister heeft het eerder een stevige uitspraak genoemd, en ze heeft een brief gestuurd waarin ze zegt dat het aan het volgende kabinet is om maatregelen te treffen. Maar wat er in die uitspraak staat, is nogal wat. Er is gediscrimineerd. Het eiland is onvoldoende beschermd. Het is eigenlijk opnieuw een aanmaning gericht aan de Staat om meer te doen in de strijd tegen klimaatverandering. Ik doe dus toch de oproep aan de minister om iets verder te gaan en om te reflecteren op die uitspraak. Wat doet zo'n uitspraak met de klimaatminister?

Minister Hermans:

Ik neem uitspraken altijd serieus en ik respecteer die ook. Dit is een vonnis van, ik dacht, 90 pagina's. Daar hoort bij dat je even de tijd neemt om dat goed tot je te nemen. Er zitten verschillende elementen in de uitspraak, die zien op mitigatie en adaptatie. Ik wil die goed tot mij laten doordringen om daar op een passende manier op te kunnen reageren. Wat vraagt het in termen van beleid en maatregelen om invulling te geven aan die uitspraak? Zoals ik al zei, kijken we ook naar de weging of we al dan niet in beroep gaan.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Ik begrijp dat het tijd kost. Het is een lange uitspraak, maar wij zouden graag nu al meer willen doen om het eiland te beschermen en om het signaal af te geven aan het eiland dat wij deze uitspraak serieus nemen. Daarom komt mijn fractie met een amendement over duurzame energie, al voor dit jaar. Ik vroeg me af hoe de minister daarop reflecteert.

Minister Hermans:

Ik kom zo nog op de amendementen. Ik heb dat amendement gezien. Ik zal daar zo op reflecteren, want ik denk dat het een goede stap is. Ik denk wel dat we er voorzichtig in moeten zijn om dat nu te koppelen aan de uitspraak, want daarmee zouden we geen recht doen aan diezelfde uitspraak en overigens ook niet aan de goede intentie van het amendement.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik wil het ook hebben over Bonaire. Allereerst de vraag aan de minister: heeft u de uitspraak ondertussen wel kunnen lezen? Want we zijn nu vijftien dagen verder. Ten tweede: kent u het IPCC-rapport, waarop het gebaseerd is?

De voorzitter:

Ik ken het niet, maar u vraagt het aan de minister.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik vraag het inderdaad aan de minister, voorzitter.

Minister Hermans:

Ik heb net in de richting van mevrouw Van Oosterhout geschetst dat we dat vonnis nu bestuderen. Ik heb in de afgelopen dagen niet alle 90 pagina's gelezen, maar ik heb wel een uitgebreide samenvatting gezien. Ik ben daarover ook bijgepraat door mijn collega's op het ministerie. Ik snap dat de heer Van den Berg mij nu allerlei uitspraken wil ontlokken over dat vonnis, maar ik ga dat niet doen. Ik vind dat geen recht doen aan deze uitspraak. Als ik reflecteer op de inhoud van de uitspraak, moet ik ook het handelingsperspectief erbij schetsen voor wat we gaan doen en dat vraagt echt om een afweging in het volgende kabinet.

De heer Van den Berg (JA21):

Daarom vraag ik ook aan de minister of zij het IPCC-rapport kent. Daarin staan scenario's geprojecteerd, die ook door het KNMI worden onderbouwd. Juist het hoogste scenario is compleet fictief. Dat is enkel bedoeld om dit soort zaken te agenderen, maar dat niet is gebaseerd op de realiteit. Kent de minister dat IPCC-rapport ook?

Minister Hermans:

Er zijn vele IPCC-rapporten en die zijn van onschatbare waarde. Ik denk dat die wetenschappelijke kennis en data cruciaal zijn om goed klimaatbeleid te kunnen voeren. Wat mij betreft hoort daarbij dat je daarin scenario's schetst met een verschillende bandbreedte. De exacte details van het scenario waar de heer Van den Berg nu naar verwijst, ken ik niet, maar daar wil ik me uiteraard best in verdiepen. Maar dat laat onverlet dat de rechter een uitspraak heeft gedaan en dat wij ons daartoe te verhouden hebben. Daar hoort ook de weging bij of we in hoger beroep gaan, mogelijk op grond van de scenario's waar de heer Van den Berg nu naar verwijst.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik wil toch het volgende meegeven. Ik snap de overweging, maar ik heb het wel allemaal doorgelezen. We zien dat het is gebaseerd op een fictief scenario. Ik vind dat we in deze zaal debatten moeten voeren op basis van de feiten. Ik zou graag aan de minister willen vragen of zij dat kan meenemen in haar afweging over het hoger beroep. Wat ons betreft moet dat er zeker komen, want op deze manier nemen we een hele verkeerde afslag in dit debat en hebben we het niet meer over de feiten.

Minister Hermans:

Bij de weging of we in hoger beroep gaan, zullen we heel veel feiten en informatie betrekken.

De heer Vermeer (BBB):

De heer Van den Berg brengt hier een belangrijk punt naar voren, waarover wij inmiddels ook Kamervragen hebben ingediend. Wat ons betreft moeten we niet alleen in hoger beroep gaan, maar had de landsadvocaat deze hele zaak supermakkelijk kunnen fileren, want die is inderdaad gebaseerd op scenario's waarbij we alle zonnepanelen en

alle windmolens in de hele wereld gaan uitzetten et cetera. Dat gaat gewoon niet gebeuren.

De voorzitter:
En uw vraag?

De heer Vermeer (BBB):
Mijn vraag is of de minister een idee heeft wanneer de antwoorden op de vragen die ik gesteld heb, naar de Kamer kunnen komen. Heeft zij daar op dit moment een inschatting van?

Minister Hermans:
Ik heb geen idee. Ik weet ook niet wanneer die vragen gesteld zijn, maar ik zal dat nagaan en ik zal er straks op reageren.

De heer Vermeer (BBB):
Oké.

Dan heb ik nog een andere vraag. In de schriftelijke beantwoording in de eerste termijn op de vraag over een afstandsnorm van 10 kilometer staat dat daarmee de toekomstige realisatie van windturbines op land niet meer mogelijk is en dat dat grote gevolgen heeft voor de realisatie van de woningbouw, voor de uitbreiding van bedrijventerreinen en voor de economische groei. De gevolgen zijn toch dat dan méér mogelijk gemaakt wordt? Als je geen windmolen hebt staan die overlast kan veroorzaken, dan kun je toch meer bouwen?

Minister Hermans:
Windmolens op land kunnen juist helpen, bijvoorbeeld op bedrijventerreinen of bij boeren. Die zeggen: laat ons een windmolen hier neerzetten, met de opwek dicht bij waar wij het willen gebruiken, dan hoeft je het ook niet te transporteren. In het hele netcongestievraagstuk kan dit dus een oplossing zijn. Als je met een afstandsnorm van 10 kilometer gaat werken, zoals de heer Kops suggereerde, dan is dat onmogelijk. Dat is wat u in die beantwoording leest.

De voorzitter:
Tot slot.

De heer Vermeer (BBB):
In de alinea daarna staat nog: "Daarnaast zijn er milieunormen voor het beschermen van de leefomgeving voor omwonenden, zoals geluids-, veiligheids- en slagschaduw-normen. Een afstandsnorm biedt geen aanvullende bescherming." Maar als het waar is dat er met die afstandsnorm geen enkele windmolen gebouwd kan worden, dan heb je toch ook helemaal geen milieunormen en andere normen meer nodig? Ze zijn er immers niet meer. Deelt de minister dat?

Minister Hermans:
Het gaat over de vraag met wat voor norm je milieu- en gezondheidsbelangen beschermt. Dat doe je via de milieunormen. Dat is wat daar in het antwoord staat. Ik weet dat

de heer Vermeer geen groot fan — nu druk ik mij voorzichtig uit — is van wind op land, dus ik snap de redenering die de heer Vermeer via de interruptiemicrofoon in mijn richting gooit, maar daarop zeg ik het volgende terug. Ik zie echt dat we hier goed naar moet kijken, ook in termen van draagvlak voor de hele transitie. Tegelijkertijd moeten we er in het belang van bedrijventerreinen en agrariërs die er behoefte aan hebben om in hun eigen energie te voorzien, voor waken om dat allemaal onmogelijk te maken.

De voorzitter:
De amendementen.

Minister Hermans:
Ja, voorzitter. Die heb ik hier. Volgens mijn administratie heb ik er vijf.

De voorzitter:
Klopt.

Minister Hermans:
Mooi! Voorzitter. Dan begin met het amendement op stuk nr. 11, van mevrouw Van Oosterhout, over extra handhaving van de energiebesparingsplicht. Wij onderzoeken op dit moment, naar aanleiding van een motie van mevrouw Van Oosterhout, of er aanvullende middelen voor toezicht en handhaving noodzakelijk zijn. Dus wat dat betreft is het amendement wat te vroeg. Daar komt bij dat de dekking uit het perceel kernenergie onwenselijk is, om redenen waar ik bij heb stilgestaan in het blokje kernenergie. Om beide redenen ontraad ik dus dit amendement.

De voorzitter:
Dan het amendement op stuk nr. 16.

Minister Hermans:
Voorzitter. Dan kom ik inderdaad bij het amendement op stuk nr. 16, van mevrouw Van Oosterhout en mevrouw Kröger, over het inzetten van extra middelen voor de Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen, waar we ook bij hebben stilgestaan in dit debat. Ik onderschrijf het belang van de opschaling van collectieve warmte. Daar heb ik volgens mij voldoende over gezegd. Maar ik wil het echt aan mijn opvolger overlaten om bij Voorjaarsnota te bezien hoe we met de middelen in het Klimaatfonds, die specifiek zijn gereserveerd voor de gebouwde omgeving, omgaan ten aanzien van het stimuleren van duurzame warmtepompen et cetera. Bovendien wordt ook dit gedekt uit het perceel kernenergie. Die combinatie maakt dat ik dit amendement ontraad.

Voorzitter. Dan kom ik bij het amendement op stuk nr. 17 van mevrouw Van Oosterhout, de heer Grinwis en de heer Ceder om geld vrij te maken voor een structurele verlaging van de elektriciteitsprijzen door verhoging van de groene productiecapaciteit op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Over dit amendement hebben we net al even van gedachten gewisseld. Ik snap deze stap en waardeer ook de inzet om iets te doen. Met de dekking die is vrijgemaakt via het flankerend beleid SDE++ zie ik hier dus echt de toegevoegde

waarde van in, en zou ik dit amendement dus "oordeel Kamer" willen geven.

De voorzitter:

Dan het amendement op stuk nr. 18.

Minister Hermans:

Het amendement op stuk nr. 18 is een amendement van de heer Ceder, de heer Grinwis en mevrouw Van Oosterhout. Dat gaat over het voortzetten van de subsidie op de tarieven voor nutsvoorzieningen voor inwoners van Caribisch Nederland. Daarvoor heb ik dezelfde woorden als net richting mevrouw Van Oosterhout: ook dit amendement krijgt oordeel Kamer.

De voorzitter:

Tot slot.

Minister Hermans:

Voorzitter. Tot slot het amendement op stuk nr. 19 van mevrouw Teunissen. Dat gaat eigenlijk om een herschikking van budgetten. Natuurlijk moeten we naast CCS ook inzetten op natuurlijke CO₂-opslag. Dat doen we ook, maar de aanvullende inzet, ook financieel, is aan een volgend kabinet. Ik vind de dekking voor dit amendement, die uit het perceel kernenergie komt, niet wenselijk. Daarom ontraad ik dit amendement.

De voorzitter:

Daarmee is de minister aan het eind gekomen van haar beantwoording. Daar dank ik haar ook voor. Ik schors een heel kort ogenblik, waarna we verdergaan met de tweede termijn van de Kamer. De vergadering is dus heel kort geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De voorzitter:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is de tweede termijn van de zijde van de Kamer van de behandeling van de begroting Klimaat en Groene Groei. Ik geef het woord aan de heer Klos voor zijn inbreng in tweede termijn namens D66. Gaat uw gang.

De heer Klos (D66):

Dank u wel, voorzitter. Nogmaals dank aan de minister voor haar inzet. Heel veel succes bij een volgend ministerie. Ook felicitaties aan de heer Van den Berg en mevrouw Van Oosterhout — dat heb ik nog niet kunnen doen — voor hun prachtige maidenspeeches. Ik zie zeer uit naar de samenwerking op dat vlak.

Namens mijn fractie heb ik twee moties. De eerste.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Klimaatfonds een eindejaarsmarge heeft van 100%, maar dat in de toepassing van de begrotingsregels dit principe niet is gehanteerd voor de Klimaatfondsmiddelen die zijn overgeheveld naar andere begrotingen en niet zijn besteed;

constaterende dat in artikel 6 van de Tijdelijke wet Klimaat- en energiefonds is bepaald dat bijdragen aan andere begrotingen uit het Klimaatfonds die niet zijn besteed, ten bate moeten komen van het fonds;

overwegende dat op dit punt spanning zit tussen de begrotingsregels en de Tijdelijke wet Klimaat- en energiefonds;

overwegende dat middelen in een begrotingsfonds zijn opgenomen omdat het precieze moment van besteding onzeker is en het wenselijk is dat middelen die voor het Klimaat- en energiefonds zijn bestemd hiervoor behouden blijven;

verzoekt de regering opnieuw te bezien hoe met overgeheveld niet-bestede middelen uit het Klimaatfonds wordt omgegaan, en de Kamer hierover bij de Miljoenennota te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Klos, Jumelet, Grinwis, Flach, Teunissen en Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 21 (36800-XXIII).

De heer Klos (D66):

Dan een motie over klimaatveiligheid, waar ik in mijn bijdrage ook aandacht voor vroeg.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Britse inlichtingendiensten recent vaststelden dat klimaatverandering de Britse nationale veiligheid raakt en ook in Duitsland en de VS onderzoek is gedaan naar de effecten van klimaatverandering op de veiligheid;

constaterende dat voor Nederland tot op heden geen integrale veiligheidsanalyse heeft plaatsgevonden met het oog op de gevolgen van klimaatverandering voor waterveiligheid, voedselveiligheid, energievoorziening, infrastructuur en natuur, terwijl die integraal onderdeel zijn van de veiligheidssituatie van Nederland;

van mening dat met het oog op de toenemende geopolitieke spanningen een zo scherp mogelijk beeld van onze veiligheidsrisico's noodzakelijk is, zodat we Nederland veilig en

weerbaar kunnen houden voor dreigingen op zowel de korte als lange termijn;

verzoekt de regering om in 2026 een eerste Nederlandse briefing klimaat, natuur en veiligheid met de NCTV, veiligheidsexperts, wetenschappers en Nederlandse stakeholders te organiseren, en de Kamer daar zo spoedig mogelijk over te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Klos, Jumelet, Dassen, Van Oosterhout, Teunissen en Van den Berg.

Zij krijgt nr. 22 (36800-XXIII).

Dank u wel. Het woord is aan de heer Köse voor zijn inbreng in tweede termijn. Gaat uw gang.

De heer Köse (D66):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de minister voor de goede beantwoording en voor haar werk. Ook dank voor de mooie maidenspeeches, nogmaals.

Eén motie van mijn kant. We hebben gesproken over de gaswinning en het afbouwpad daarbij. Het verzoek is om dat volgens het sectorakkoord nog wat concreter invulling te geven.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het belangrijk is om toe te werken naar een verantwoorde afbouw van gaswinning op land, in het kader van de energietransitie en de klimaatdoelen en met het oog op zekerheid voor omwonenden;

constaterende dat er in het sectorakkoord is afgesproken dat gaswinning zal worden afgebouwd;

verzoekt de regering om kwantitatieve scenario's uit te werken voor een afbouwpad van gaswinning op land;

verzoekt de regering tevens om te schetsen hoe zij dit afbouwpad in overleg met de sector en andere betrokkenen wil vormgeven, en de Kamer hierover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Köse en Jumelet.

Zij krijgt nr. 23 (36800-XXIII).

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Twee dagen geleden was er nog een beetje onduidelijkheid over wat het afbouwpad nou precies zou betekenen. Inmiddels heeft de minister bevestigd dat het sectorakkoord daadwerkelijk betekent dat er ook nieuwe velden kunnen worden aangeboord. Ik vroeg me dus af of de heer Köse zich daar inmiddels ook bewust van is.

De heer Köse (D66):

Ja, daar zijn we ons altijd bewust van geweest. Mevrouw Van Oosterhout en ikzelf zien dat misschien niet als ideaal. Maar wat we wél als iets heel moois zien, is het afbouwpad dat erin zit. Dat kan betekenen dat er kleine velden bij komen – wat ons betreft gebeurt dat het liefst op de Noordzee – maar we zien wel een duidelijk afbouwpad. De gaswinning neemt dus af. Dat is het belangrijkste om hier te constateren, denk ik.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

In de motie lees ik toch een aantal schokkende dingen. Er wordt gesproken over het in kaart brengen van scenario's. Wat die scenario's precies betekenen ... Het zou ook kunnen dat er in die scenario's nieuwe gasvelden worden aangeboord. Er staat ook geen duidelijke datum in. Maar het meest schokkende vind ik nog dat er in staat dat het met de fossiele industrie zal worden opgesteld. Ik vind het toch wel heel jammer om te zien dat D66 de fossiele industrie centraal stelt in plaats van mensen. Ik vroeg me dus af waarom D66 voor fossiel kiest in plaats van voor de mensen in het Noorden.

De heer Köse (D66):

Ik snap niet waar zo van geschrokken wordt. Of we het leuk vinden of niet, we zullen moeten praten met degenen die gas winnen, om dat uiteindelijk af te bouwen. We kunnen wel heel veel over mensen praten en niet met ze, maar dat lijkt me niet bevorderlijk voor de discussie. Daarnaast praten we wel degelijk over afbouw. We gaan dus afnemen van de gaswinning. Dat moeten we, denk ik, vooropstellen. Ik zou de handreiking dus toch accepteren en samen in ieder geval een mooie eerste stap zetten.

De voorzitter:

Dank u wel. Het woord is aan de heer Peter de Groot voor zijn inbreng in tweede termijn namens de VVD. Gaat uw gang.

De heer Peter de Groot (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Allereerst hartelijk dank aan de minister voor de beantwoording van de gestelde vragen. Vanaf deze plek wil ik ook de heer Van den Berg en mevrouw Van Oosterhout nog even feliciteren met hun prachtige maidenspeeches.

We hebben afgelopen dinsdag hier in de Kamer met elkaar een mooi debat gevoerd. Namens de VVD heb ik daarin laten weten tevreden te zijn met de afspraken uit het coalitieakkoord. Ik heb voor nu nog een tweetal moties en een vraag meegenomen. Ik heb een motie over een overlegtafel met het bedrijfsleven en een over kernenergie.

Ik wil graag met die laatste beginnen. Ik ben tevreden met de antwoorden van de minister specifiek over kernenergie.

Wat de VVD betreft gaan we namelijk door op de ingezette lijn. Dat betekent dat we doorgaan met het bouwen van vier grote kerncentrales. Zoals u de afgelopen maanden hier in de Kamer heeft gehoord, zie ik veel potentieel voor SMR's als aanvulling op dit programma.

Dan de motie.

De voorzitter:

Gaat uw gang; rondt u uw inbreng af. Dan krijgt de heer Flach de ruimte voor interrupties.

De heer Peter de Groot (VVD):

De motie aangaande kerncentrales.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er wordt gewerkt aan de realisatie van de eerste kerncentrales;

overwegende dat het wenselijk is om hierbij zo veel mogelijk snelheid te maken en waar mogelijk in te zetten op versnellingsopties, uiteraard met inachtneming van de risico's en kosten;

verzoekt het kabinet zo veel mogelijk van de omkeerbare werkzaamheden in gang te zetten en van alle mogelijke versnellingsopties met aanvaardbare risico's gebruik te maken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Peter de Groot en Jumelet.

Zij krijgt nr. 24 (36800-XXIII).

De heer Peter de Groot (VVD):

De tweede motie gaat over de verduurzamingstafel. Ik had een debatje met de minister. Er bestaat al een overlegtafel met de industrie, maar ik zie dat er in breder perspectief een structurele tafel moet zijn, los van programma's, beleidsdiscussies en wat er in de praktijk dan al voorligt. Dat gaat dus eigenlijk om een bredere discussietafel met de industrie over hoe we dit met elkaar goed gaan regelen in Nederland. Vandaar deze motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat voor de verduurzaming van de industrie stabiel langetermijnbeleid en goede samenwerking tussen de overheid en het bedrijfsleven noodzakelijk zijn;

overwegende dat er daarom structureel overleg nodig is met wederzijdse verplichtingen om onder andere het tempo van verduurzaming, investeringen, vergunningverlening en de aanleg van infrastructuur op elkaar af te stemmen;

verzoekt de regering een structurele overlegtafel met het bedrijfsleven in te richten om vanuit samenwerking, ondersteuning en wederzijdse verplichtingen te komen tot een succesvolle aanpak van verduurzaming,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Peter de Groot en Jumelet.

Zij krijgt nr. 25 (36800-XXIII).

De heer Peter de Groot (VVD):

Voorzitter. Dan afsluitend nog een vraag over de maatwerkafspraken, specifiek over de maatwerkafspraken met Tata Steel, waar ik net met de minister een interruptiedebatje over had. Ik zou nog willen vragen hoe de Kamer verder betrokken wordt bij de uitwerking en wanneer de Kamer daar inspraak op heeft. Ook in relatie tot debatten die wij met elkaar gaan voeren over Tata, zou ik graag duidelijkheid over het tijdsplan willen hebben.

De heer Flach (SGP):

Eerder deze week is er een discussie geweest over de uitleg van de passage over vier kerncentrales. Toen zei de heer De Groot dat dat conventionele centrales kunnen zijn of SMR's. Nu hoor ik de heer De Groot toch duidelijk praten over vier grote kerncentrales. Is dat een herziene versie van de uitleg van eerder deze week? Met andere woorden, moeten we het coalitieakkoord zo lezen of is dit de VVD-inzet?

De heer Peter de Groot (VVD):

Volgens mij is de VVD altijd helder geweest. Ik heb dinsdag in het tweeminutendebat onder andere gezegd dat we het staand beleid moeten voortzetten. Dat houdt de bouw van die vier grote kerncentrales in. Aanvullend daarop kunnen SMR's worden ingezet. Dat is eigenlijk wat het is. In de passage in het coalitieakkoord staat natuurlijk dat we ten minste vier kerncentrales gaan realiseren. Het kunnen er ook veel meer zijn.

De heer Flach (SGP):

Dan beluister ik het zo dat het de komende vier jaar de inzet van de heer De Groot is om daarvoor te gaan. Dat zullen we dan blijven volgen.

De voorzitter:

Het woord is aan mevrouw Van Oosterhout voor haar inbreng namens GroenLinks-Partij van de Arbeid in de tweede termijn.

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Allereerst wil ik de minister bedanken voor haar inzet in de afgelopen tijd. Ook veel dank voor de woorden over de afstand van Groningen naar Den Haag en haar inspanningen op dat punt.

Zoals eerder gezegd komt mijn fractie vandaag met een aantal constructieve klimaatvoorstellen. Wij willen er eigenlijk voor zorgen dat de handrem van dit kabinet er op het punt van het klimaatbeleid af gaat. We doen daarom een aantal reparatievoorstellen. We zien dat er meer punten zijn waarop het coalitieakkoord de goede kant op moet worden getrokken. Daar gaan we de komende tijd graag over in gesprek, maar voor nu heb ik de volgende drie voorstellen.

Ten eerste een extra tender van 1 gigawatt op zee, dit jaar nog. We zijn blij dat de coalitie hier meer in gaat investeren, maar we zijn bang dat dit te laat gaat komen. Het is heel belangrijk dat de sector nu duidelijkheid heeft. Ten tweede een amendement over groene warmte: 160 miljoen euro voor de subsidie Aardgasvrije huurwoningen, zodat geplande projecten niet stilvallen. Ten derde kwamen wij eerder deze week al met een voorstel voor energie-efficiëntie, omdat daar ook nog veel winst te behalen is. We maken Nederland hiermee groener en socialer.

Daarmee moeten we ook dingen laten. Daarom dien ook een motie in over het stoppen van gaswinning op land, want elk nieuw gasveld is er één te veel voor het klimaat, voor de mensen in het Noorden en voor de kwetsbare veenweidegebieden.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het van belang is om, in lijn met het actieplan wind op zee, in 2026 2 gigawatt wind op zee te tenderen voor een snelle energietransitie, meer energieonafhankelijkheid en het behalen van de klimaatdoelen;

overwegende dat het huidige kabinet onvoldoende middelen hiervoor heeft vrijgemaakt;

overwegende dat het gezien de tendertijdlijn te lang duurt voordat er nieuwe middelen beschikbaar zijn vanuit het nieuwe coalitieakkoord;

verzoekt de regering om ervoor te zorgen dat het budget in het coalitieakkoord tijdig beschikbaar komt om in 2026 nog een extra gigawatt wind op zee te tenderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van Oosterhout, Jumelet en Klos.

Zij krijgt nr. 26 (36800-XXIII).

Mevrouw Van Oosterhout (GroenLinks-PvdA):

Dan de tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat gaswinning op land leidt tot risico's voor de veiligheid en leefbaarheid van omwonenden, waaronder bodemdaling en aardbevingen;

overwegende dat verdere gaswinning op land moeilijk te verenigen is met de nationale en Europese klimaatdoelstellingen;

overwegende het gebrek aan draagvlak bij lokale en provinciale bestuurders en omwonenden in de gaswinningsgebieden;

verzoekt de regering om gaswinning in de velden op land volledig af te bouwen en niet uit te breiden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van Oosterhout en Teunissen.

Zij krijgt nr. 27 (36800-XXIII).

Dank u wel. Het woord is aan de heer Vermeer voor zijn inbreng in de tweede termijn namens de BBB. Gaat uw gang.

De heer Vermeer (BBB):

Dank u wel, voorzitter. Ik heb een aantal moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de gemeente Amsterdam een verbod invoert op "fossiele reclame" en reclame voor vleesproducten;

constaterende dat een nationaal verbod juridische onzekerheden bevat;

overwegende dat Nederlanders de overheid niet nodig hebben om keuzes te maken in hun dagelijks leven;

verzoekt de regering geen verbod in te stellen op "fossiele reclame" en reclame voor vleesproducten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Vermeer.

Zij krijgt nr. 28 (36800-XXIII).

De heer Vermeer (BBB):

Dan heb ik twee moties over de visserij.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de ambitie voor wind op zee wordt uitgebreid naar 40 GW;

constaterende dat er steeds minder ruimte overblijft voor Nederlandse vissers;

verzoekt de regering in kaart te brengen wat een verhoging van de ambitie voor wind op zee concreet betekent voor de Nederlandse visserij voordat volgende stappen worden gezet,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Vermeer.

Zij krijgt nr. 29 (36800-XXIII).

De heer Vermeer (BBB):

Dan heb ik iets over passieve visserij binnen windmolenparken.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in diverse onderzoeken de mogelijkheden voor passieve visserij binnen windmolenparken zijn onderzocht en dat de conclusies hiervan door het ministerie van LNV zijn overgenomen;

constaterende dat passieve visserij binnen windmolenparken desondanks nog steeds niet mogelijk is, omdat de toegezegde wijziging van de gebiedspaspoorten van de betreffende parken nog niet is doorgevoerd;

verzoekt de regering de wijziging van de gebiedspaspoorten zo spoedig mogelijk door te voeren, zodat passieve visserij binnen windmolenparken mogelijk wordt gemaakt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Vermeer.

Zij krijgt nr. 30 (36800-XXIII).

De heer Vermeer (BBB):

Voorzitter. Dan wil ik het toch nog even hebben over die klimaatzaak over Bonaire. Die uitspraak vraagt ook om bindende doelen, alsof wij hier vanuit Nederland rechtstreeks het zeewaterpeil op Bonaire zouden kunnen beïnvloeden. Maar zelfs al zou dat zo zijn, dan vraagt dat heel veel. Wij willen heel graag dat een hoger beroep ingesteld wordt, zeker na de bestudering van de stukken. Ik wil de minister ook vragen ... Ik weet niet precies wat hier de juiste procedure voor is. Dat vraag ik ook aan de voorzitter. Ik wil eigenlijk weten wat de tijdslijn is richting het nemen van een besluit over wel of geen hoger beroep en of daar ook een impactanalyse met hieraan verbonden financiële kaders onderdeel van is. Als dat niet zo is, hoe kunnen wij dan als Kamer — wij zijn hier namelijk budgetverantwoordelijke en controleur van de regering — op tijd de informatie krijgen over wat de impact daarvan zou zijn, bijvoorbeeld als het kabinet niet in hoger beroep gaat? Ik weet niet helemaal wat de beste weg is, voorzitter. Is dit een verzoek dat ik nu aan de voorzitter doe of doe ik dat aan de minister? Het maakt mij eigenlijk ook niet uit aan wie, als het maar gebeurt.

De voorzitter:

U doet een informatieverzoek. Dat recht heeft u. Dus ik stel voor dat de minister dat betreft bij haar beantwoording in de tweede termijn.

De heer Vermeer (BBB):

Prima. Als laatste wil ik de minister heel graag bedanken. Ik ga haar missen in de debatten. Volgens mij waren we het niet altijd eens, maar ik heb in ieder geval geprobeerd altijd respectvol met haar in debat te gaan. Soms ging dat iets langs de randen van het akkoord, volgens sommige mensen, maar ja, daar zijn randen voor. Daar gebeuren interessante dingen. Dat zie je ook bij de natuurranden. Daar gebeuren de spannendste dingen altijd. Dus dat was interessant. Ik wens de minister veel succes in haar volgende betrekking.

Dank u.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Vermeer. Het woord is aan de heer Kops voor zijn inbreng namens de Partij voor de Vrijheid in de tweede termijn.

De heer Kops (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de minister voor de beantwoording.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de problemen rond netcongestie "vooral worden veroorzaakt door de snelle toename van duurzaam opgewekte energie en het groeiende duurzame-energieverbruik", aldus de minister van Klimaat en Groene Groei;

constaterende dat de regering desondanks 4 miljard aan subsidie beschikbaar stelt voor de bouw van een nieuw windpark op zee;

verzoekt de regering alle subsidies voor en de bouw van nieuwe windturbineparken te stoppen;

verzoekt de regering tevens windturbines waar omwonenden last van hebben en/of ziek van worden af te breken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 31 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat volgens TenneT het hoogspanningsnet in Flevoland, Gelderland en Utrecht zijn maximum heeft bereikt en er een aansluitstop voor huishoudens, midden- en kleinbedrijf en woningbouwprojecten dreigt;

constaterende dat volgens TenneT "krachtige interventies en aanvullende maatregelen noodzakelijk" zijn;

verzoekt de regering onmiddellijk krachtige interventies en aanvullende maatregelen te presenteren teneinde een aansluitstop te voorkomen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 32 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de regering sleutelt aan gedifferentieerde nettarieven voor kleinverbruikers;

verzoekt de regering geen gedifferentieerde nettarieven in te voeren, waarbij huishoudens die hun elektriciteitsverbruik niet naar dalmomenten willen of kunnen verplaatsen, worden gestraft met een hoger tarief,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 33 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland in 2020 voor 200 miljoen euro aan "duurzame-energiepapieren" in Denemarken heeft opgekocht om daarmee, in de klimaatstatistieken althans, het doel van 14% duurzame energie te halen;

spreekt uit dat dit niets anders is dan een peperdure boekhoudkundige klimaattruc;

overwegende dat dit opnieuw kan gebeuren;

verzoekt de regering geen cent meer uit te geven aan het opkopen van "duurzame-energiepapieren" in het buitenland,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 34 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat volgens TenneT de leveringszekerheid van elektriciteit na 2030 onder druk komt te staan, mede door het sluiten van de kolencentrales;

verzoekt de regering de kolencentrales open te houden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 35 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende de lage vulgraad van de gasvoorraden;

spreekt uit dat óns gas van óns is;

verzoekt de regering de export van gas uit onze voorraden te stoppen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Kops.

Zij krijgt nr. 36 (36800-XXIII).

De heer Kops (PVV):
Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer De Groot.

De heer Peter de Groot (VVD):

Ik sloeg even aan op de motie over de FGU-regio, dus Flevoland, Gelderland en Utrecht. Het is natuurlijk niet mooi wat daar gebeurt, maar de heer Kops verzoekt de regering in zijn motie om met "krachtige interventies" te komen. Ik was eigenlijk benieuwd of de heer Kops zelf ideeën heeft over krachtige interventies die aanvullend zijn op wat wij hier in de Kamer al met elkaar gewisseld hebben.

De heer Kops (PVV):

Ik kan het de heer De Groot laten zien. Dit is het bericht van TenneT zelf, waarin wordt gevraagd om die krachtige interventies en aanvullende maatregelen. We hebben zojuist in het debat al aan de minister gevraagd wat zij nog meer kan doen naast wat zij al doet. Ik kreeg daar eerlijk gezegd niet echt een duidelijk antwoord op, maar in dit stuk van TenneT zelf staan al enkele suggesties. Deze motie van de PVV is bedoeld als aansporing voor de minister om hiermee aan de slag te gaan. Dat is het.

De heer Peter de Groot (VVD):

Mag ik de motie dan als volgt interpreteren? U zegt eigenlijk: voer de maatregelen in die TenneT zelf in het rapport noemt. Ik zou de motie graag willen steunen, dus dit is een oprechte vraag. U wilt de in het rapport benoemde maatregelen graag doorgevoerd zien.

De heer Kops (PVV):

Feitelijk maakt het mij helemaal niet uit welke maatregelen er worden genomen. Ik denk dat de heer De Groot het toch wel met de PVV eens moet zijn dat zo'n aansluitstop te idiotoot voor woorden is. Dat mag gewoon niet gebeuren. Netcongestie is al jaren een probleem. Al jaren vraagt de PVV

— dat wordt ook Kamerbreed gevraagd — aan de regering: doe daar wat aan en zorg ervoor dat bedrijven en woningen aangesloten kunnen worden. Het is de afgelopen tijd niet voldoende gebeurd. En dan krijgen we dit; dan dreigt er een aansluitstop. Dat kan en mag niet gebeuren. Daarom dien ik deze motie in. Het maakt me niet uit, maar zorg ervoor dat de aansluitstop er niet komt.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Kops.

De heer Kops (PVV):

Ik dank u.

De voorzitter:

Meneer Jumelet krijgt het woord voor zijn inbreng in tweede termijn namens het CDA.

De heer Jumelet (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de minister voor het beantwoorden van de vragen die in de eerste termijn en vandaag zijn gesteld. Ook nog complimenten en felicitaties aan collega's Van Oosterhout en Van den Berg voor hun maidenspeech. Het is goed om elkaar ook zo wat beter te leren kennen. Dank daarvoor.

Voorzitter. Ik heb twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat randvoorwaarden en knelpunten in de energietransitie, zoals netcongestie, stijgende netkosten en trage vergunningverlening, in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) wel worden benoemd, maar niet structureel worden geanalyseerd;

overwegende dat inzicht in de oorzaken van deze knelpunten en in mogelijke handelingsperspectieven essentieel is voor de uitvoering en versnelling van de klimaat- en energietransitie;

verzoekt de regering het Planbureau voor de Leefomgeving te verzoeken om in toekomstige edities van de KEV en/of andere publicaties structureel en expliciet aandacht te besteden aan de analyse van randvoorwaarden en knelpunten in de energietransitie, inclusief een duiding van oorzaken en gevolgen;

verzoekt de regering in de beleidsreactie op de KEV expliciet in te gaan op het uit de PBL-analyse voortvloeiende handelingsperspectief,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Jumelet, Klos, Peter de Groot, Grinwis en Flach.

Zij krijgt nr. 37 (36800-XXIII).

De heer **Jumelet** (CDA):
Voorzitter. Een tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat invoering van een invoedingstarief de businesscase van bestaande en nieuwe duurzame energieprojecten, zoals de verdere uitrol van wind op zee, kan verslechteren, terwijl compensatie binnen bestaande subsidieregelingen niet mogelijk is en aanvullend subsidiebudget ontbreekt;

overwegende dat het risico op uitblijvende biedingen voor wind op zee en onbenutte infrastructuur daarmee groot is, met negatieve gevolgen voor het energie- en klimaatbeleid;

verzoekt de regering om de Autoriteit Consument & Markt vriendelijk doch dringend te adviseren deze risico's nadrukkelijk te betrekken bij haar besluitvorming over een invoedingstarief,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:
Deze motie is voorgesteld door de leden Jumelet, Peter de Groot, Klos en Grinwis.

Zij krijgt nr. 38 (36800-XXIII).

De heer **Jumelet** (CDA):
Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:
Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Van den Berg voor zijn inbreng in tweede termijn namens JA21. Gaat uw gang.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter, dank. Via deze weg ook mijn felicitaties aan mevrouw Van Oosterhout voor haar maidenspeech. Ik sluit me helemaal aan bij de woorden van de heer Jumelet dat we elkaar op deze manier wat beter leren kennen. Dank aan de minister voor de korte maar toch goede samenwerking. We zien elkaar gauw weer.

Voorzitter. Ik heb een aantal moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de gasprijzen voor Nederlandse huishoudens tot de hoogste gasprijzen in de EU behoren en dat belastingen en heffingen een substantieel deel van de energierekening uitmaken;

overwegende dat huishoudens en mkb door netcongestie en beperkte beschikbaarheid van betaalbare alternatieven niet altijd kunnen elektrificeren;

verzoekt de regering om af te zien van verdere verhoging van de energiebelasting op aardgas voor kleinverbruikers totdat de Kamer is geïnformeerd over een uitvoerbaar pad om netcongestie te verminderen en betaalbare alternatieven te ontsluiten;

verzoekt de regering tevens de Kamer vóór verzending van de Voorjaarsnota 2026 een overzicht te sturen van opties om de belastingdruk op de energierekening te verlagen, waaronder energiebelasting, btw en heffingskorting, inclusief budgettaire effecten en doelgerichtheid voor huishoudens en mkb,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van den Berg.

Zij krijgt nr. 39 (36800-XXIII).

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Europese Emissions Trading System (ETS) leidt tot structureel hogere kosten voor energie-intensieve bedrijven;

overwegende dat de Europese energieprijzen aanzienlijk hoger liggen dan die in concurrerende economieën en dat de combinatie met ETS-kosten de Europese industrie competitief benadeelt;

verzoekt de regering zich in EU-verband in te zetten voor een herbezinning op de werking en effecten van het ETS, en daarbij te pleiten voor het voorkomen van verdere lastenverzwaring voor de Europese industrie,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Hoogveen en Vermeer.

Zij krijgt nr. 40 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat EU-vulgraadverplichtingen voor gasopslagen de leveringszekerheid dienen maar bij krappe marktomstandigheden prijsopdrijvend kunnen werken;

overwegende dat leveringszekerheid ook kan worden geborgd via alternatieven zoals de kussengasreserve en lng-(import)capaciteit;

verzoekt de regering zich in EU-verband in te zetten voor aanpassing van de EU-verordening over vulgraden, zodat lidstaten meer flexibiliteit krijgen en aantoonbare alternatieven voor leveringszekerheid kunnen meewegen;

verzoekt de regering te onderzoeken hoe een kussengasreserve en lng-capaciteit (gedeeltelijk) als alternatief kunnen fungeren voor strikte vulgraadverplichtingen, inclusief kosten- en leveringszekerheidseffecten;

verzoekt de regering de potentiële impact van een heffing op de energierekening in kaart te brengen en dit element mee te nemen in de uitwerking van de lagere regelgeving op grond van het voorstel voor de Wet bestrijden energieleveringscrisis,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van den Berg.

Zij krijgt nr. 41 (36800-XXIII).

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Het woord is aan de heer Flach voor zijn inbreng namens de Staatkundig Gereformeerde Partij in tweede termijn.

De heer **Flach** (SGP):

Dank, voorzitter. Ik heb twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat aardwarmte de potentie heeft om in een kwart van de totale verwachte warmtevraag te voorzien

(Ontwikkelperspectief duurzame warmtebronnen) en bijdraagt aan ontlasting van het elektriciteitsnet;

overwegende dat TNO aangeeft dat het huidige investeringsklimaat voor aardwarmteprojecten niet spoort met dit ontwikkelperspectief;

overwegende dat de garantieregeling aardwarmte niet opnieuw is opengesteld, omdat de voorwaarden en opzet onvoldoende aansluiten op wat marktpartijen nodig hebben;

overwegende dat een investeringssubsidie beter past bij het kostenprofiel van aardwarmteprojecten en dan minder exploitatiesubsidie (SDE++) nodig is;

verzoekt de regering ervoor te zorgen dat het investeringsklimaat voor aardwarmteprojecten verbetert en de combinatie van financiële instrumenten beter gaat aansluiten op het kostenprofiel van aardwarmteprojecten;

verzoekt de regering in aanloop naar de behandeling van de begroting voor 2027 met een voorstel te komen voor stimulering van aardwarmteprojecten, waarin integraal de verschillende instrumenten in de aardwarmteketen worden gewogen, waaronder de garantieregeling aardwarmte, de exploitatiesubsidie SDE++ en een eventuele investeringsubsidie,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach, Vermeer en Grinwis.

Zij krijgt nr. 42 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat door een tekort aan door de EU erkende verificateurs voor de CBAM-regelgeving verschillende bedrijven gedwongen worden gebruik te maken van standaardwaarden voor de CO₂-emissie in de keten in plaats van de werkelijke waarden, waardoor zij met onnodig hoge heffingen geconfronteerd worden;

verzoekt de regering in overleg met betrokken sectoren op korte termijn met een tijdelijke oplossing te komen voor het tekort aan door de EU erkende verificateurs voor de CBAM-regelgeving om onnodig hoge heffingen te voorkomen;

verzoekt de regering om binnen vier maanden te komen met een routekaart voor verificatie van werkelijke emissiewaarden, zodat Nederlandse importeurs duidelijkheid hebben over de kosten bij het schrijven van orders voor 2027,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach, Van den Berg en Grinwis.

Zij krijgt nr. 43 (36800-XXIII).

Dank u wel. Mevrouw Teunissen krijgt het woord voor haar inbreng in de tweede termijn namens de Partij voor de Dieren. Gaat uw gang.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Dank u wel, voorzitter. Gedragswetenschappers en adviesorganen zoals TNO en PBL beschouwen een verbod op fossiele reclames als een essentiële maatregel voor het beschermen van het klimaat en de volksgezondheid. Deze reclames normaliseren namelijk vervuilend gedrag en ondermijnen het klimaatbeleid. Daarom heb ik de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat fossiele reclames de consumptie van CO₂-intensieve producten aanwakkeren;

overwegende dat de gemeenten Amsterdam, Den Haag, Delft, Zwolle en Haarlem onlangs succesvol een verbod op fossiele reclames in de buitenruimte hebben ingevoerd;

verzoekt de regering een wetsvoorstel voor te bereiden voor een landelijk verbod op fossiele reclames in de openbare ruimte,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Teunissen, Van Oosterhout en Dassen.

Zij krijgt nr. 44 (36800-XXIII).

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Voorzitter. Dan de tweede motie. Die gaat over natuurlijke CO₂-opslag. Ik vond de beantwoording daarover vrij teleurstellend, want we hebben in Nederland gewoon veel te weinig bos aangeplant voor de doelen die we hebben gesteld. Daarom de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het Klimaatakkoord 0,4-0,8 megaton CO₂-opslag voorschrijft via bos en natuur tot 2030, inclusief 37.000 hectare bosuitbreiding onder de Bossenstrategie, waarvoor tot en met 2030 51 miljoen euro is uitgetrokken;

constaterende dat volgens de laatste Voortgangsrapportage Natuur (2023) slechts zo'n 1.400 hectare bosuitbreiding is gerealiseerd;

constaterende dat in 2023 alleen al 2 miljard euro subsidie is uitgekeerd aan CCS-projecten met een gemiddelde subsidie-intensiteit van €220 per ton CO₂-reductie;

constaterende dat veenvernatting en bosaanleg CO₂ vastleggen voor €5-€100 per ton CO₂-equivalent, en daarmee vele malen kosteneffectiever zijn;

overwegende dat SDE++ momenteel technologische oplossingen subsidieert, maar natuurlijke CO₂-opslag uitsluit;

verzoekt de regering SDE++ per 2027 te openen voor natuurlijke CO₂-opslag via bosaanplant en veenherstel,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Teunissen.

Zij krijgt nr. 45 (36800-XXIII).

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Het woord is aan de heer Grinwis voor zijn inbreng in tweede termijn namens de ChristenUnie.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, dank. Ook dank aan de minister.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in Amsterdam en Lelystad de facto hyperscale datacenters gebouwd gaan worden, maar dat deze niet vallen onder het huidige verbod c.q. de juridische criteria voor een hyperscale, van én 10 hectare én 70 megawatt;

verzoekt de regering om de huidige juridische criteria voor hyperscale datacenters aan te scherpen en tevens te verkenen welke nieuwe effectieve (wettelijke) voorwaarden gesteld kunnen worden aan datacenters om de groei te beteugelen dan wel te zorgen dat deze actief bijdragen aan

het ontsluiten van meer flexibiliteit, teneinde de impact op het net zo veel mogelijk te mitigeren, en de Kamer hierover voor het zomerreces te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis, Flach, Jumelet, Vermeer en Teunissen.

Zij krijgt nr. 46 (36800-XXIII).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Motie twee.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de invoering van ETS2 zorgt voor een lastenverzwaring voor burgers en bedrijven in Nederland tot wel ruim 4 miljard euro per jaar;

overwegende dat voor huishoudens en het mkb milieuge-relateerde belastingen in ons land relatief reeds hoog zijn ten opzichte van de ons omringende landen, dat de voorziene compensatie voor ETS2 onvoldoende lijkt om te voorkomen dat het Europese speelveld ongelijker wordt voor bedrijven, en dat energie- en vervoersarmoede onder burgers toeneemt;

verzoekt de regering om de nettolastenverzwaring voor burgers en bedrijven door ETS2 te monitoren, daarbij in te gaan op de gevolgen en eventuele oplossingen voor burgers en bedrijven/sectoren die relatief hard worden geraakt, en de Kamer hierover jaarlijks te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis en Flach.

Zij krijgt nr. 47 (36800-XXIII).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
De laatste gaat over de dreigende aansluitcrisis.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat vanaf komende zomer een aansluitstop voor kleinverbruikers dreigt in de provincies Flevoland, Gelderland en Utrecht, met potentieel grote maatschappelijke gevolgen, zoals voor woningbouw;

spreekt uit dat een aansluitstop voor huishoudens, bedrijven en woningbouwprojecten voorkomen dient te worden;

verzoekt de regering in de aangekondigde crisisaanpak om in Flevoland, Gelderland en Utrecht te voorkomen dat er een aansluitstop voor kleinverbruikers komt, gemeenten en provincies actief terzijde te staan, en ieder kwartaal de Kamer te informeren over de aanpak en voortgang;

verzoekt de regering tevens om voor de Voorjaarsnota de Kamer inzicht te geven in het benodigde budget en de operationele capaciteit voor het beter ontsluiten van flexibiliteit op het stroomnet, onder andere door afspraken met de industrie (Flex-e XL), zodat nieuwe aansluitingen voor woonwijken, ziekenhuizen en bedrijven mogelijk kunnen worden gemaakt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis, Flach, Jumelet, Vermeer, Klos en Peter de Groot.

Zij krijgt nr. 48 (36800-XXIII).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Tot zover, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Het woord is aan de heer Dassen voor zijn inbreng namens Volt in tweede termijn. Gaat uw gang.

De heer **Dassen** (Volt):

Dank, voorzitter. Dank aan de minister voor de beantwoording. Ik wens haar veel succes in haar nieuwe rol vanaf — wanneer is het? — 25 februari. Nee, 23 februari.

Voorzitter. Ik heb drie moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland achterloopt op het Europese doel van 15% interconnectiecapaciteit in 2030 en dat een geïntegreerd Europees stroomnet, zoals ook benadrukt in het Draghirapport, cruciaal is voor de energietransitie, terwijl investeringen in grensoverschrijdende verbindingen achterblijven;

overwegende dat een sterker Europees stroomnet nodig is voor hernieuwbare energie, minder netcongestie en grotere leveringszekerheid;

verzoekt de regering versneld te investeren in grensoverschrijdende hoogspanningsverbindingen en actief gebruik te maken van het instrument Connecting Europe Facility for Energy,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Dassen en Grinwis.

Zij krijgt nr. 49 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Britse veiligheidsdiensten klimaatverandering en biodiversiteitsverlies hebben onderzocht en waarschuwen voor grensoverschrijdende veiligheidsrisico's zoals natuurrampen, voedsel- en wateronzekerheid, ziekten, migratie en geopolitieke spanningen;

overwegende dat een gecoördineerde Europese aanpak nodig is om deze risico's in kaart te brengen en aan te pakken;

verzoekt de regering de Nederlandse veiligheidsdiensten een vergelijkbare risicoanalyse te laten uitvoeren, dit onderwerp bij Europese collega's te agenderen met als doel een gecoördineerd Europees onderzoek, en de Kamer hierover binnen zes maanden te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Dassen, Teunissen en Klos.

Zij krijgt nr. 50 (36800-XXIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat CO₂-verwijdering, met name via direct air capture (DAC) en direct ocean capture (DOC), een noodzakelijke aanvulling is op emissiereductie om klimaatdoelen te halen;

constaterende dat opschaling van direct air capture en direct ocean capture in Nederland achterblijft door gebrek aan marktvraag en investeringszekerheid, terwijl andere landen publieke inkoopprogramma's ontwikkelen;

overwegende dat een stabiele vraag en duidelijke kwaliteitseisen nodig zijn voor innovatie en opschaling;

verzoekt de regering de mogelijkheden te onderzoeken voor een meerjarig publiek inkoopprogramma voor direct air capture en direct ocean capture, en de Kamer hierover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Dassen en Jumelet.

Zij krijgt nr. 51 (36800-XXIII).

De heer **Dassen** (Volt):

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Dassen. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van de Kamer.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Ik schors voor een kort ogenblik, want er is sprake van een korte regeling van werkzaamheden. Daarna ga ik schorsen voor de lunchpauze, zodat de minister haar beantwoording kan voorbereiden. Na de lunchschorsing hebben we allereerst de stemmingen en daarna gaan we verder met de tweede termijn van de zijde van het kabinet. Ik schors een enkel ogenblik.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.